

Palvelijat Baabelin vankeudessa

Martti Lutherin käsitys diakonin virasta

teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta

Itä-Suomen Yliopisto

Teologian osasto

2013

Harri Hautala

177873

Tiedekunta – Faculty Filosofinen tiedekunta		Osasto – School Läntinen teologia	
Tekijät – Author Harri Hautala			
Työn nimi – Title Palvelijat Baabelin vankeudessa – Martti Lutherin käsitys diakonin virasta teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta			
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages
Läntinen teologia / Systemaattinen teologia	Pro gradu -tutkielma	x	15.4.2013
	Sivuainetutkielma		
	Kandidaatin tutkielma		
	Aineopintojen tutkielma		
Tiivistelmä – Abstract			
<p>Tutkimuksen tarkoituksena on analysoida kokonaiskuva siitä, mikä on Martti Lutherin käsitys diakonin virasta teoksen Kirkon Baabelin vankeudesta perusteella. Pehdyn Lutherin aikana vallinneisiin diakonin viran käytäntöihin, joihin reformaattori viittaa tekstissään ja siihen, mitä tehtäviä hän itse osoittaa diakonille kuuluvaksi. Menetelmänä käytän systemaattisen analyysin yksittäisten käsitteiden (”diakoni”) ja väitelauseiden analyysiä. Tutkiessani Lutherin argumentointia viran merkityksestä teoksessa käytän menetelmänä argumentaatioanalyysiä. Käytän myös edellytysten analyysiä tutkiessani kokonaiskuva teoksen palvelukäsitystä.</p> <p>Luther kirjoitti vuonna 1520 merkittävän reformatorisen teoksen, Kirkon Baabelin vankeudesta. Latinankielisen teoksen tarkoitus oli esittää systemaattisesti uskonpuhdistuksen oppi sakramenteista. Teoksessa Luther ottaa kantaa myös diakonin virkaan. Teoksessa reformaattori mainitsee viidessä kohdassa diakonin. Hänen mainitessaan termin ”diakoni” hän tulee kertoneeksi implisiittisesti siihenastisen käsityksensä diakonin virasta.</p> <p>Luku kaksi on taustaluku ja käsittelen siinä modernia karitatiivista diakonikäsitystä. Tähän saakka Lutheria on tulkittu siten, että diakoni on seurakunnan palveluksessa rakkauden työn tekijänä, eli kyseessä olisi siis karitatiivinen tehtävä. Tulkintatapa on saanut syntynsä 1800-luvulla Kaiserswerhin laitosdiakonian myötä.</p> <p>Tutkimukseeni kuuluu kaksi työskentelyvaihetta. Ensinnäkin on tarpeen analysoida teoksen Kirkon Baabelin vankeudesta ne kohdat, joissa Luther puhuu diakonin virasta. Tähän analyysiin olen varannut yhden pääluvun (luku kolme). Toisekseen on syytä perehtyä teoksen kahteen teemaan kattavan diakonikäsityksen saamiseksi: teoksessa ilmenevään ekklesiologiaan ja palvelemiseen. molemmille teemoille olen varannut oman pääluvun, luvut neljä ja viisi.</p> <p>Sanan ja sakramentin äärelle kokoontunut kirkkokansa on Lutherilla rakkauden yhteisö. Mitä tulee vastuuseen köyhistä, on seurakunta teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta keskeisessä asemassa. Rakkaus ei saa kristittyä jäämään passiivisena rakkaudentyön ulkopuolelle, vaan toimimaan. Jotta tämä toteutuisi sujuvasti, tarvitaan käytännöllinen virka.</p> <p>Diakoni toimii aineellisen avun välittäjänä. Virkaan itsessään ei Lutherin mukaan liity karitatiivisuuden tunnetta tai ulottuvuutta: diakoni toimii jakomiehenä, kuten uusin diakoniatutkimus on osoittanut alun perin olleenkin. Diakoni toimii nimenomaan ei-hengellisenä avustusten jakajana messun ulkopuolella, varsinaisen karitatiivisen toiminnan tapahtuessa messussa, jonka keskeisessä roolissa toimii pappi. Teoksen Kirkon Baabelin vankeudesta karitatiivisen työn tekijänä on pappi, joka toimittaa karitatiivista virkaansa saarnaamalla evankeliumia ja hoitamalla sakramenteja. On kysymys työnjaosta: pappi saarnaa, kristityt alkavat toimia ja diakoni järjestää avustuksien jakamisen.</p>			
Avainsanat – Keywords			
diakoni, diakonia, Luther, Kirkon Baabelin vankeudesta, virka, ekklesiologia, karitatiivisuus.			

Sisällysluettelo

Sisällysluettelo.....	1
1 Johdanto	3
1.1 Diakonin varhaishistoriasta Lutherin aikaan	4
1.2 Martti Luther	4
1.3 Kirkon Baabelin vankeudesta	5
1.4 Tutkimustilanne	7
1.5 Tehtävä, aineisto ja metodi	8
2 Karitatiivinen diakonia	11
2.1 Diakonian luonne	11
2.1.1 Diakonia rakkaudentyönä	11
2.1.2 Karitatiivisen diakonian historia – varhaisdiakonian väärinymmärtäminen	12
2.1.3 Diakonian kehitys nykytutkimuksen valossa	13
2.2 Martti Lutherin diakonia ja karitatiivisuus	14
2.2.1 Lutherin rakkauskäsitys	15
2.2.2 Lutherin vaikutus ja myöhempi luterilaisuus	17
2.3 Yhteenveto	19
3 Diakoni teoksessa Kirkon Baabelin vankeudessa.....	21
3.1 Tekniset ilmaisut	21
3.1.1 Diakoni suhteessa maallikoihin ja pappeihin	21
3.1.2 Diakoni Lutherin kirkkohistoriassa	25
3.1.3 Diakoni, hengellinen sääty ja avioliitto	27
3.2 Diakonin tehtävät.....	30
3.2.1 Diakonin ja papin työnjako.....	31
3.2.2 Diakoni avustajana	32
3.3 Yhteenveto	36
3.3.1 Käännökset	36
3.3.2 Lutherin lukeminen	37
4 Ekklesiologia diakonin viran tulkkina	40
4.1 Baabelin vankeuden kirkko	40

4.1.1 Jumalanpalvelus – Jumala palvelee	41
4.1.2 Sana ja saarna	43
4.1.3 Sakramentit	44
4.1.4 Vastaanottamisen ekklesiologia	46
4.2 Viranhoito kirkossa	46
4.2.1 Yleinen pappuus	47
4.2.2 Kirkollinen virka	49
4.3 Yhteenveto	50
5 Kirkon virka - palveluvirka.....	52
5.1 Kirkollisen palvelemisen perusteet	52
5.1.1 Hengellinen palveleminen.....	53
5.1.2 Materiaalinen auttaminen	57
5.2 Jumalanpalvelus rakkauden välineenä.....	60
5.2.1 Evankeliumi	60
5.2.2 Kristityn ja Kristuksen yhdistyminen.....	62
5.2.3 Karitatiivinen palveleminen	64
5.3 Yhteenveto	66
6 Loppupäätelmiä.....	69
7 Lähteet ja kirjallisuus	73

1 Johdanto

Martti Lutherin diakonikäsityksen selvittäminen on saanut uusia perusteita. Asialla on merkityksensä pohdittaessa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jumalanpalveluselämää liittyviä käytäntöjä, mutta erityisen ulottuvuuden asia tuo siihen ekumeeniseen keskusteluun, jonka pohjana on BEM -asiakirja. Kyseinen asiakirja on laadittu Kirkkojen Maailmanneuvoston (KMN) konferenssissa Limassa 1981 ja sen ovat allekirjoittaneet kaikki KMN:n jäsenkirkot, siis mukaan lukien Suomen evankelis-luterilainen kirkko ja neuvoston ulkopuolinen Roomalaiskatolinen kirkko.

BEM -asiakirja pitää nimensä mukaisesti kirkkojen keskinäisen lähestymisen perustana yhtenevää käsitystä kasteesta (baptism), ehtoollisesta (eucharis) ja kirkon virasta (ministry).¹ BEM -asiakirjan pohjalta syntynyt näkökulma kirkkojen välisestä yhtenevästä virkarakenteesta² on johtanut osaltaan Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa keskusteluun niin sanotusta kolmisäikeisestä virkarakenteesta, joka toteutuisi diakonaatti-uudistuksena.³ Diakonaatti pitäisi sisällään kanttorin, diakonin ja kasvatustyön virat ja siihen liittyminen tapahtuisi piispallisen vihkimyksen välityksellä.⁴

Lutherin diakonikäsityksen selvittäminen on luonnollinen osa prosessia, jossa kartoitetaan kirkon virkarakenteen uudistuksen edellytyksiä. On tullut aika analysoida tarkemmin niitä lähteitä, joissa reformaattori puhuu diakonista. Millainen palvelija ja kenen palveluksessa diakoni on?

---

¹ KMN 1981, 6.

² KMN 1981, 39.

³ Diakoninvirka 2007.

⁴ Palvelijoiksi vihityt 2002, 41.

1.1 Diakonin varhaishistoriasta Lutherin aikaan

Uusin diakoniantutkimus on osoittanut 1990-luvulta John N. Collinsista alkaen, että varsinainen diakonin virka ei liittynyt Uudessa testamentissa⁵ ja varhaisessa kirkossa vaatimattomaan ja alhaiseen palvelemiseen.⁶ Diakonit olivat piispan apulaisia jumalanpalveluksissa ja heidän tehtäviinsä liittyi ennemminkin hallinnollisia elementtejä. Toisaalta diakonin virka oli keskiajalla transitionaalinen eli se toimi siirtymävaiheena varsinaiseen papinvirkaan.⁷

Benediktiiniläismunkki Johannes Balbus laati 1286 sanakirjan *Catholicon* ja siitä säilynyt painos vuodelta 1495 selittää diakonin liittyvän liturgiseen virkaan, jossa diakoni jakaa papin toimituksella pyhitetyt ehtoollisaineet.⁸ Lisäksi teos määrittelee diakonin tehtäväksi pappien auttamisen, liturgisen välineistön esilläpidon ja niistä huolehtimisen osana pyhiä toimituksia sekä Uuden testamentin epistolatekstien lukemisen.⁹

Balbusen teos käsittää siis diakonin viran nimenomaan liturgisena toimintana, eikä siihen sisälly ajatusta karitatiivisesta laupeudentyöstä. Vastaavanlainen diakonin tehtäväkuvaus liittyy Katolisen kirkon lakikokoelmaan, *Corpus Iuris Canoniciin*.¹⁰

Diakonia käsitettiin *Ordo Romanuksen* puitteissa myös paikkana, jossa hoidettiin vähävaraisia, ja nimike diakoni tällaisen talon esimiehen tehtävänimikkeenä. Luther on tuntenut diakonian näiden lähteiden puitteissa. Hänen aikanaan diakoniat yhdistettiin diakoneihin, jotka hallinnoivat vähäosaisista huolehtivia hoitolaitoksia.¹¹

1.2 Martti Luther

Martti Luther käsitetään läntisessä teologiassa reformaattoriksi, jonka kokema hengellinen murros sai hänet luopumaan urastaan lakimiehenä ja sittemmin aloittamaan teologian opinnot. Sisäisenä pakotteena Luther koki armollisen Jumalan löytämisen, ja Lutherin kauaskantoisin oppi olikin oppi uskonvanhurskaudesta, joka

---

⁵ Collins 1990, 62.

⁶ Collins 1990, 69.

⁷ Ryökäs 2006, 85.

⁸ Ryökäs – Tahvanainen 2011, 147.

⁹ Ryökäs – Tahvanainen 2011, 148.

¹⁰ Ryökäs – Tahvanainen 2011, 148.

¹¹ Ryökäs – Tahvanainen 2011, 154.

perustui hänen niin sanottuun reformatoriseen löytöön: ihminen pelastuu yksin uskosta, yksin armosta, yksin Kristuksen tähden (sisältöperiaate).

Perusteet Luther löysi Raamatusta ja uskonpuhdistuksen yksi pääperiaatteista onkin *Sola Scriptura*: Raamattu yksin muodostaa Jumalan Sanana opin korkeimman perustan (muotoperiaate).¹² Tämä leimasi Lutherin koko uransa ajan hänen käsitystään siitä, mitä kirkon tulee opettaa.

Lutherin ja hänen kannattajiensa ympärille muodostui reformaatioliike, jonka oppi kiteytyi pääasiassa Martti Lutherin kirjoitusten ympärille. Toinen reformaatioliikkeen kärkihahmo oli Filip Melanchton. Hänen vastuulleen jäi uskonpuhdistuksen julkinen puolustaminen Lutherin ollessa lainsuojattomana muutamia vuosia poissa julkisuudesta.¹³

Mitä Luther tiesi tarkoitettavan silloin, kun käytettiin ilmaisua ”diakoni” ja ”diakonia”? Diakonien roolin liturgiassa avustajana hän tunsi katolisen kirkon käytännön perusteella.¹⁴ Diakonien mahdollinen karitatiivinen toiminta on hieman epävarmempaa. Kaarlo Arffmanin mukaan Luther lienee tuntenut kuuluisan legendan pyhästä Laurentiuksesta, joka oli Rooman seurakunnan diakoni ja tunnettu köyhien auttaja.¹⁵

Sanalla ”diaconi” oli, kuten edellä mainittiin, tuohon aikaan lokaalinen, paikkaa tarkoittava merkitys. Ei voida kuitenkaan varmuudella sanoa, tunsiko Luther tämän. Hän ei ainakaan käytä termiä tässä merkityksessä.¹⁶ Se on kuitenkin todennäköistä, että hän tutustuessaan Rooman vierailullaan uskonnollisiin rakennuksiin oli törmännyt kirkkoihin, joissa harjoitettiin toimintaa rakennuksissa, jotka tunnettiin nimellä ”diaconia”.¹⁷

1.3 Kirkon Baabelin vankeudesta

---

¹² Arffman 1996, 97.

¹³ Arffman 1996, 74.

¹⁴ Myös Lutherin aikaan diakonin virka on ollut siirtymävaihe papin virkaan ja ennen papiksi vihkimistä on diakoni toiminut avustajana ehtoollisella. Luther tunsi käytännön tätäkin kautta ja hänet itsensä oli vihitty diakoniksi ennen pappisvihkimystään. Ryökäs 2006, 85.

¹⁵ Arffman 2008, 52.

¹⁶ Ryökäs – Tahvanainen 2011, 154.

¹⁷ Ryökäs – Tahvanainen 2011, 155.

Vuosi 1520 on merkittävä ajankohta reformaation historiassa. Lutherin ja katolisen kirkon teologioiden välillä Augsburgissa 1518 ja Leipzigissä 1519 käytyjen väittelyiden seurauksena syntyi reformaation systemaattis-teologisen kokonaisuutensa tarve.¹⁸ Luther kirjoitti tuolloin kolme merkittävää reformatorista teosta, *Saksan kansan kristilliselle aatelille kristillisen säädyn parantamisesta*, *Kirkon Baabelin vankeudesta* ja *Kristityn vapaudesta*. Ne olivat reformaation taistelukirjoituksia ja niissä Luther julkisti ohjelmansa.

Latinankielisen teoksen *Kirkon Baabelin vankeudesta* tarkoitus oli esittää systemaattisesti uskonpuhdistuksen oppi sakramenteista. Teos edustaa Lutherin tuotannossa ainutlaatuisia kokonaisvaltaista systemaattista esitystä reformaation opista. Luther osoitti teoksensa Rooman kirkon paavinmielisille teologeille ja se on kirjoitettu ajan akateemiseen tapaan latinaksi.¹⁹

Kirkon Baabelin vankeudesta edustaa varhaista Lutherin tuotantoa. Tuohon aikaan Luther kirjoitti teoksensa kritiikiksi Rooman kirkon väärinkäytöksiä vastaan, eikä hänen tarkoituksenaan ollut irtaantua Rooman kirkosta ja perustaa omaa kirkkoa.²⁰ Hänen visioonsa oli poistaa ne väärinkäytökset, joihin hän oli havahtunut muun muassa anekapukaan törmättyään. Luther visioi yhtenäisestä, takaisin Raamattuun ja varhaisen kirkon perintöön palanneesta katolisesta kirkosta.²¹

Puhuessaan *Baabelin vankeudesta* Luther viittaa Vanhan testamentin tapahtumiin, jolloin Babylonian kuningas Nebukadnessar valloitti Israelin ja Juudean alueet ja siirsi kansan pääosan vankeina pakkosiirtolaisuuteen omalle maalleen. Tapahtumien taustalla oli hajota ja hallitse -politiikka, jota aiemmin Lähi-idän alueella oli vaalinut Assyrian valtakunta.

Vanhan testamentin kirjoittajat pitivät tapahtumia Herran langettamana rangaistuksena vieraiden jumalien puoleen kääntyneille ja vähäosaisten asian unohtaneille juutalaisille. Kirjan nimi on siis tarkoituksellisen provosoiva ja se vihjaa, että Rooman kirkon johto pitävää todellista Kristuksen kirkkoa *Baabelin vankeudessa*.²²

---

¹⁸ Luther 1959 [1520], 391.

¹⁹ Luther 1959 [1520], 391.

²⁰ Luther 1959 [1520], 398.

²¹ Marty 2006, 73.

²² Marty 2006, 74.

Luther näki tarpeelliseksi osoittaa katolisen kirkon opetukseen hivuttautuneet opit, joiden perusta ei ollut Raamatussa ja joita hän piti ihmisoppina. Merkittävä oli Rooman kirkon opetus sakramenteista, joita oli sen mukaan seitsemän: kaste, ehtoollinen, rippi, konfirmaatio, papiksi vihkiminen, sairaanhoito ja avioliitto. Kritiikin kohteena oli myös paavin asema kirkon johtajana.²³

Lutherin mukaan Pyhästä toimituksesta teki sakramentin ainoastaan se, että sen oli asettanut itse Kristus. Hän käy teoksessaan läpi jokaisen Rooman kirkon seitsemän sakramentin, ja päätyy Raamatun pohjalta toteamaan, että ainoastaan kasteella, ripillä ja ehtoollisella oli takanaan Kristuksen asetus.²⁴

Teoksessa reformaattori mainitsee viidessä kohdassa diakonin. Hänen mainitessaan termin ”diakoni” hän tulee kertoneeksi implisiittisesti siihenastisen käsityksensä diakonin virasta. Luther ottaa kantaa diakonin tehtäviin kahdessa kohdassa.

1.4 Tutkimustilanne

Lutherin teosta Kirkon Baabelin vankeudesta on tutkittu osana reformaation oppihistoriaa. Kuitenkaan modernia kokonaisuutena tai kotimaista kommentaaria teoksesta ei ole tehty.

Lutherin diakonikäsitystä teoksen Kirkon Baabelin vankeudesta perusteella ei ole erikseen analysoitu. On kuitenkin diakonia-alan teoksia, joissa viitataan Kirkon Baabelin vankeuteen.

Hyvän esimerkin tutkimustilanteesta antavat diakonia-alan oppikirjat. Maamme diakonia-ammattikorkeakoulussa koulutetaan diakoneja seurakuntien tarpeisiin. Koulutusohjelmassa opiskelevien opetusmateriaaleihin kuuluu Auttamisen teologia,²⁵ joka sisältää luvun uskonpuhdistuksen diakonikäsityksestä. Toinen merkittävä diakonia-alan oppikirjaksi laadittu yleisteos on Erkki Kansanahon Palveleva kirkko.²⁶ Molemmat teokset viittaavat teokseen Kirkon Baabelin vankeudesta. Huomion keskipisteenä on teoksen kohta, jonka perustella pyritään

---

²³ Luther 1959 [1520], 394 & WA 6, 498.

²⁴ Luther 1959 [1520], 398 & WA 6, 501.

²⁵ Latvus & Elenius 2007.

²⁶ Kansanaho & Hissa 1979.

määrittelemään Lutherin käsitys diakoniasta. Tarkempi analyysi kuitenkin paljastaa, että analyysi jää teoksissa pinnalliseksi.

1.5 Tehtävä, aineisto ja metodi

Tarkoitukseni on saada kokonaiskuva siitä, mikä on Martti Lutherin käsitys diakonin virasta teoksen Kirkon Baabelin vankeudesta perusteella. Pysin luomaan kuvan niihin Lutherin aikana vallinneisiin diakonin viran käytäntöihin, joihin reformaattori viittaa tekstissään ja siihen, mitä tehtäviä hän itse osoittaa diakonille kuuluvaksi.

Tutkimukseeni kuuluu kaksi työskentelyvaihetta. Ensinnäkin on tarpeen analysoida teoksen Kirkon Baabelin vankeudesta ne kohdat, joissa Luther puhuu diakonin virasta. Tähän analyysiin olen varannut yhden pääluvun (luku kolme). Toisekseen on syytä perehtyä teoksen kahteen teemaan kattavan diakonikäsityksen saamiseksi. molemmille teemoille olen varannut oman pääluvun, luvut neljä ja viisi.

Toisessa luvussa kartoitan tuntemamme diakonian perusteita ja niitä tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet tapamme tulkita Lutherin diakonikäsitystä. Luon katsauksen käsityksemme diakoniasta ja Lutherin diakoniakäsityksestä. Temaattisen selkeyden vuoksi olen sijoittanut analyysin ensimmäiseksi pääluvuksi, jossa se toimii taustalukuna. Hyödynnän tutkimuksessani Esko Ryökkään teosta Kokonaisdiakonia.²⁷

Kolmannessa luvussa pureudun Kirkon Baabelin vankeudesta kohtiin, joissa Luther mainitsee diakonin sekä ottaa kantaa itse diakonin virkaan ja sen tehtäviin. Tutkimustilanteen vuoksi otan selvää kaikista diakoni-termin esiintymistä ja tutkin niiden liittymistä kokonaiskuvaan. Määrittelen tekstikohdat kieliopillisesti ja tuon ilmi ne tulkintavaihtoehdot, joihin käsityksemme Lutherin diakonikäsityksestä perustuvat.

Tutkielmani seuraavat luvut käsittelevät kahta laajaa teemaa, jotka tuovat välttämätöntä ymmärrystä tutkimuksen keskiössä olevaan Lutherin diakonikäsitykseen teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta. Nämä teemat ovat teoksessa ilmenevä ekklesiologia ja seurakunnallinen palvelu.

---

²⁷ Ryökäs 2006.

Teoksen virkateologia ilmentää tietyn tyyppistä ekklesiologiaa. Seurakunnan muodostamassa yhteisössä niin hengellisen kuin materiaalisen auttamisen välineenä toimii kirkollinen virka. Virantoimitusten välineinä ovat Sana ja sakramentit. Teoksen ekklesiologiaa analysoin tutkielman neljännessä luvussa.

Ekklesiologian lisäksi on tarpeen tutkia lähdeteoksessa ilmeneviä palvelussuhteita, joita teoksen virkateologia ilmentää. Lutherille seurakunta vaikuttaa olevan palveleva yhteisö. Jotta voisimme ymmärtää kokonaiskuvan siitä, mikä on Lutherin diakonikäsitys teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta, on syytä tutkia, mitä lähdeteoksessa yleisesti sanotaan palvelemisesta. Tärkeää on ymmärtää virkojen liittyminen palvelemisen kokonaisuuteen. Kyseessä ovat teoksessa ilmaistut virat: niiden keskinäiset vuorovaikutussuhteet ja virkakohtaiset roolit palvelevassa seurakunnassa. Analysoin aihetta tutkielman luvussa viisi.

Tutkiessani Lutherin diakonikäsitystä on aineistoni kahdenlainen. Ensiksikin on kaikki sen, mitä Luther puhuu diakonista alkukielisessä teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta. Pääpaino tutkimuksessa on lähdeteoksella. Toisekseen on olemassa se tieto, jota Luther -tutkimus on saanut aikaan. Tätä edustaa esimerkiksi Esko Ryökäs, joka on yhteistyössä Juha Tahvanaisen kanssa kirjoittanut Lutherin diakonikäsityksestä artikkelin Diakonian tutkimus -aikakauskirjaan.²⁸

Lähteinäni ovat Weimarer Ausgabe 6 sivut 497-573. Niiden tulkinnassa avustavina lähteinä on myös käännös kirjassa Lutherin valitut teokset osa 2 sivut 393-486, jonka ovat suomentaneet vuonna 1959 Yrjö Loimaranta ja Heidi Ollikainen. Apuvälineinäni hyödynnän tutkimusta tehdessäni myös Seppo A. Teinosen Teologian sanakirjaa ja Raamatun eri käännöksiä.

Tutkimuksessani on kaksi teosta ollut erityisen merkittävänä apuna. Lutherin etiikkaa suhteessa virkaan on tutkinut Antti Raunio teoksessaan Järki, usko ja lähimmäisen hyvä.²⁹ Käytän teosta kirjallisuutena erityisesti tutkiessani Lutherin ajatusten kehittymistä myöhemmässä luterilaisuudessa. Analyysissä on ollut apuna merkittävästi myös Kaarlo Arffmanin teos Auttamisen vallankumous - Luterilaisuuden yrittäminen ratkaista köyhyyden aiheuttamat ongelmat.³⁰

---

²⁸ Ryökäs & Tahvanainen 2011.

²⁹ Raunio 2007.

³⁰ Arffman 2008.

Menetelmänä käytän systemaattisen analyysin yksittäisten käsitteiden (”diaconi”) ja väitelauseiden analyysiä. Tutkiessani Lutherin argumentointia viran merkityksestä teoksessa käytän menetelmänä argumentaatioanalyysiä. Käytän myös edellytysten analyysiä tutkiessani kokonaiskuvaa teoksen palvelukäsitystä.

2 Karitatiivinen diakonia

2.1 Diakonian luonne

Tutkimukseni ensimmäisessä pääluvussa aion perehtyä karitatiivisen diakoniakäsityksen perusteisiin sikäli kun on tarkoituksenmukaista selvittäessä niitä syitä, jotka vaikuttavat Martti Lutherin diakonikäsityksen tulkintahistoriaan. Karitatiivisella diakoniakäsityksellä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa lähimmäisenrakkauteen perustuvaa työtä, jota hoitaa diakonin virkaan vihitty henkilö.

2.1.1 Diakonia rakkaudentyönä

Suomalaisessa kontekstissa ymmärrämme käytännöllisen diakonian kolmetasoisena: lähettävänä (missio), sosiaalisena ja karitatiivisena diakoniana.³¹ Näistä ehkä tunnetuin käsitys on karitatiivinen diakonia, eli diakonia rakkaudentyönä. Toisinaan julkisessa keskustelussa saattaa kuulla termin ”diakoninen” karitatiivisen toiminnan ja lähimmäisenrakkauden synonyymina.

Julkisessa tiedotuksessaan Suomen Evankelis-luterilainen kirkko kuvaa karitatiivisen toiminnan yhdeksi toimintamuodokseen. Kirkon internet-sivustolla Aamenesta öylättiin -sanastossa määritellään termiä ”karitatiivinen” seuraavasti:

Karitatiivisuus on uskosta ja rakkaudesta syntyvää lähimmäisen palvelemista. Karitatiivisuus-sana tulee latinan sanasta caritas, joka tarkoittaa rakkautta.³²

Sanasto liittyy karitatiivisuuden diakoniatyöhön.

Karitatiivinen työ on kirkon perustehtävä, johon kirkkolaki velvoittaa. Seurakunta huolehtii karitatiivisesta tehtävästään diakoniatyön ja monien muiden työmuotojen kautta.³³

---

³¹ Ryökäs 2006, 25.

³² <http://www.ev12.fi/sanasto/index.php/Karitatiivisuus> (viitattu 27.3.2013)

³³ <http://www.ev12.fi/sanasto/index.php/Karitatiivisuus> (viitattu 27.3.2013)

Internet-sivujen kuvaus karitatiivisesta diakoniasta perustuu kirkkolakiin, jossa määritellään rakkaudentyö kuuluvaksi kirkon tehtäviin.³⁴

Kirkkojärjestys toteaa:

Seurakunnan ja sen jäsenten tulee harjoittaa diakoniaa, jonka tarkoituksena on kristilliseen rakkauteen perustuva avun antaminen erityisesti niille, joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavoin auteta. Toiminnasta määrätään tarkemmin kirkkoneuvoston tai seurakuntaneuvoston hyväksymässä diakoniatyön johtosäännössä.³⁵

Tutkimuksen edetessä palaamme karitatiivisuuden ja kirkollisen viran väliseen suhteeseen. Tässä vaiheessa diakonian ja karitatiivisen toiminnan yhteys on syytä panna merkille.

2.1.2 Karitatiivisen diakonian historia – varhaisdiakonian väärinymmärtäminen

Vaikka yleinen käsitys diakoniasta liittyy karitatiivisuuden diakonin virkaan, johon käsitykseen Evankelis-luterilaisen kirkko nojaa, on diakonian moderni tutkimus asiasta toista mieltä. Eksegeettinen tutkimus on antanut aiheen puhua jopa varhaisdiakonian väärinymmärtämisestä.

Varhaisdiakonian väärinymmärryksessä on kysymys siitä, että diakonian varhaisia lähteitä on tulkittu 1800-luvulla syntyneen diakoniakäsityksen valossa. Käsitys diakoniasta nöyryyteen ja alentumisen perustuvana laupeudentyönä on leimannut perinteistä luterilaista diakoniakäsitystä ja sen perustana on niin sanottu fliedneriläinen laitosdiakonia.

Theodor Fliedner oli perustanut Kaiserswerthiin evankelisen yhdistyksen vuonna 1836, josta kehittyi diakonissalaitos. Kaiserswerthin sisarkodissa (Mutterhaus) tarjottiin naisille koulutusta rakkaudentyöhön ja palvelemiseen ja heitä kutsuttiin diakonissoiksi.³⁶

---

³⁴ Kirkkolaki, luku 1, 2 §.

³⁵ Kirkkojärjestys, luku 4, § 3.

³⁶ Ryökäs 2006, 121.

Fliedner kirjoitti katsauksen diakonaattiin ja diakoniin vuonna 1856. Kirjoituksessaan Fliedner esitti näkemyksen diakonitoiminnan saattamisesta apostolisen mallin mukaiseksi ja käytti mallinaan Uutta testamenttia. Selittäessään Apostolien tekojen kuudennetta lukua, jossa hän vastoin alkukieltä käsittää puhuttavan diakonien asettamisesta virkaansa,³⁷ Fliedner liittää diakonilta vaadittaviin ominaisuuksiin viisauden.³⁸ Viisauteen kuuluu hänen mukaansa ammattitaito, jota oli edellytettävä diakonissoilta. Diakonissakoulutuksessa tulisi opettaa elävää uskoa, rakkautta Jumalaan ja lähimmäisiin. Kärsivällisyys, laupeus ja kuuliaisuus diakonissalaitoksen säännöille korostuivat diakonissalta vaadittaviksi ominaisuuksiksi.³⁹

Fliednerin ajatukset vaikuttivat ratkaisevasti Wilhelm Brandtin niin sanottu Bethel-tulkintaan. Brandt kirjoitti vuonna 1932 väitöskirjan, jossa hän käsitteli palvelemista Uudessa Testamentissa.⁴⁰ Brandt arvioi uudelleen käsitteen ”diakonia” omien Kaiserswerthin laitosdiakoniatyön kokemustensa pohjalta. Hän oli vaikuttunut fliedneriläisen sisarkodin henkilökunnan ihanteesta, joka perustui nöyryyteen ja raamatullisena pitämäänsä itsensä kieltämiseen. Hänen mukaansa fliedneriläinen karitatiivinen diakonia oli Uuden testamentin elämistä todeksi.⁴¹

Tulkinta diakoniasta rakkaudentyönä levisi Suomeen 1860-luvulla nimenomaan fliedneriläisen karitatiivisen laitosdiakonian myötä. Tuolloin perustettiin maahan ensimmäiset diakonissalaitokset Helsinkiin ja Viipuriin.⁴² On siis ymmärrettävää, miten käsitys diakoniasta karitatiivisena toimintana on saanut jalansijansa suomalaisessa diakoniakäsityksessä.

2.1.3 Diakonian kehitys nykytutkimuksen valossa

Uusin diakoniantutkimus on osoittanut 1990-luvulta John N. Collinsista alkaen, että varsinainen diakonin virka ei liittynyt varhaisessa kirkossa nöyrään

---

³⁷ Ryökäs 2006, 46.

³⁸ Ryökäs 2011, 123.

³⁹ Ryökäs 2011, 124.

⁴⁰ Ryökäs 2006, 41.

⁴¹ Collins 1990, 6.

⁴² Ryökäs 2011, 124.

lähimmäisenrakkauden palvelutoimintaan.⁴³ Diakonit olivat piispan apulaisia jumalanpalveluksissa ja että heidän tehtäviinsä liittyi ennemminkin hallinnollisia elementtejä piispan edustajana ja viestien välittäjänä. Viitteitä diakonin karitatiiviseen palveluun ei ole varhaisissa lähteissä löydettävissä.⁴⁴

Rooman kirkossa köyhien auttaminen katsottiin pitkään kirkon merkittäväksi tehtäväksi. Tuomo Mannermaan mukaan ratkaisevaa diakonian muotoutumiselle oli niin sanottu konstantinolainen käänne. Alkukirkko oli uskon ja rakkauden yhteisö, jonka olemukseen liittyi erottamattomasti sosiaalinen solidaarisuus. Valtiokirkon muodostumista seurasi kirkollisen rakenteen uudelleenjärjestäytyminen: jäsenmäärän kasvettua räjähdysmäisesti diakoninen palvelu irrotettiin jumalanpalveluksesta. Toisaalta kirkon omaisuus karttui ja osittain kirkko sai valtiollisia vastuualueita. Tästä seurasi diakonisen toiminnan keskittäminen suurten laitosten perustamiseen ja ylläpitämiseen. Syntyivät hospitaalit, joista edelleen kehittyivät sairaalat.⁴⁵

Keskiajalla Rooman kirkko ja sen paikallisseurakunnat eivät enää katsoneet tehtäväkseen sairaanhoitoa. Käsitys diakoniasta perustui luostaridiakoniaan, jonka juuret olivat benediktiiniläisessä luostarisäännöstössä vuodelta 529. Sen mukaan luostarien tuli huolehtia sairaista ja vähäosaisista, samoin kuin yleisestä hyvinvoinnista ja kulttuurista.⁴⁶

2.2 Martti Lutherin diakonia ja karitatiivisuus

Olen luonut silmäyksen varhaisdiakonian väärinymmärtämiseen ja diakonian kehitykseen nykytutkimuksen valossa. Seuraavaksi on tarpeen käsitellä karitatiivisuutta ja diakoniaa sellaisena kuin se ilmeni Lutherin aikana. Tämä auttaa osaltaan ymmärtämään sitä reformaattorin lähtökohtaa, jonka nojalla hän otti kantaa diakonin virkaan teoksessa *Kirkon Baabelin vankeudesta*. Luon myös katsauksen Lutherin jälkeiseen kehitykseen.

---

⁴³ Collins 1990, 69.

⁴⁴ Ryökäs 2006, 43.

⁴⁵ Mannermaa 1992, 87.

⁴⁶ Ryökäs 2006, 84.

Lutherin koko tunnetussa tuotannossa esiintyy sana ”diaconia” vain yhden kerran. Termi löytyy ensimmäisen Timoteuskirjeen kommentaarista, jossa Luther puhuu diakonien ja piispojen kirkollisesta virantoimituksesta. Tässä yhteydessä hän ei kuitenkaan puhu karitatiivisesta diakoniasta.⁴⁷

Keskiajan Rooman kirkossa oli voimassa kanoninen laki, jossa piispojen tehtäväksi oli määritelty köyhistä huolehtiminen. Oli syntynyt kerjäläissääntökuntia, joiden luonteeseen kuului julistaa rikkaille eettistä sanomaa köyhien auttamiseksi. Köyhässä ihmisessä almun antaja tapasi Kristuksen itsensä. Erilaiset veljeskunnat suuntasivat apunsa ensisijaisesti omille jäsenilleen,⁴⁸ samoin kuin kerjäläissääntökunnat, kuten fransiskaanit, joiden tehtävänä oli myös köyhyiden ongelmasta valistaminen.⁴⁹

Luther tuomitsi kerjäläisveljestöjen ja veljeskuntien arvomaailman, jonka nojalla nämä tekivät laupeudentyötään, syyttäen kerjäläisveljiä köyhien hylkäämisestä⁵⁰ ja veljeskuntia ehtoollisyhteyden perustuvan rakkauden rikkovasta oman edun tavoittelemisesta.⁵¹

2.2.1 Lutherin rakkauskäsitys

Jos Martti Luther ei yhdistänyt rakkautta diakoniaan, herää kysymys: mikä oli hänen rakkauskäsityksensä? Lutherin rakkauskäsityksellä on merkittävä osuus tutkittavassa lähdeaineistossa, joten on syytä tuoda esiin hänen yleisen rakkauskäsityksensä pääkohdat.

Lutherin käsitystä rakkaudesta on tutkinut Tuomo Mannermaa teoksessaan *Kaksi rakkautta*. Siinä hän pureutuu Lutherin kirjoituksiin Heidelbergin disputaatioissa. Samaa aihepiiriä lähestyy Pekka Kärkkäisen toimittamassa kirjassa *Johdatus Lutherin teologiaan* Antti Raunio artikkelissaan *Rakkauden teologia*. Kirjoituksessaan Raunio toteaa Luther -tutkimuksen saaneen ulottuvuuden Anders

---

⁴⁷ Ryökäs – Tahvanainen 2011, 155.

⁴⁸ Arffman 2008, 34.

⁴⁹ Arffman 2008, 26.

⁵⁰ Arffman 2008, 43.

⁵¹ Arffman 2008, 44.

Nygrenin avattua keskustelun uskonpuhdistajan rakkauskäsityksestä, jonka keskiössä on pyyteetön rakkaus.⁵²

Martti Luther jakoi rakkauden käsitteen *agape* -ja *eros* -rakkauteen. Mainittakoon, että Luther ei itse lanseerannut kyseisiä termejä, vaan ne ovat kehittänyt Nygren selventämään reformaattorin käsitystä kahdenlaisesta rakkaudesta. Näiden kahden rakkauden erotuksen havainnollistamiseksi voidaan ottaa Lutherin Magnificatin kommentaari, jossa uskonpuhdistaja käsittelee Marian ylistysvirren (Luuk. 1:46-56) sisältöä.⁵³

Agape on rakkautta, jolla Jumala rakastaa ihmistä. *Agape* on täydellistä ja suuntautuu johonkin sellaiseen, joka ei vielä edes ole olemassa, joka on ei-mitään. Jumalan ihmistä kohtaan tuntema rakkaus luo kohteensa ja kohde vastaanottaa rakkauden ansiottomana, ilman mahdollisuutta vastalahjaan, eikä perustuen vastaanottajan arvoon.⁵⁴ *Agape* luo kohteelleen arvon.⁵⁵ *Agape* katsoo alhaisuuteen (Luuk. 1:48), raviten nälkäiset lähettäen samalla rikkaat pois tyhjin käsin (Luuk. 1:53).

Agapen vastakohtana on *eros* -rakkaus. Se on rajallista rakkautta, jota ihminen osaa vajaavaisuudessaan, syntiin langenneena tuntea. *Eros* ei katso alhaisuuteen, vaan ylhäisyyteen, josta se pyrkii tulemaan osalliseksi.⁵⁶ Vastalahjan toivossa se rakastaa ja kunnioittaa niitä, joilla on jotain annettavaa takaisin.

Tämä oli kyseessä siinä hyvien tekojen ansiollisuuden perustuvassa ordo charitatis -laupeudenkäsityksessä, jota Luther aikanaan kritisoi: köyhiä hoidettiin, jotta kerättäisiin ansioita Jumalan edessä.⁵⁷ Sen sijaan rakkauden tuli olla pyyteetöntä ja suuntautua nimenomaan lähimmäiseen, ei ihmiseen itseensä.⁵⁸

---

⁵² Raunio 2001, 155.

⁵³ Mannermaa 1995, 12.

⁵⁴ Raunio 2001, 155.

⁵⁵ Raunio 2001, 155.

⁵⁶ Raunio 2001, 155.

⁵⁷ Raunio 2001, 156.

⁵⁸ Raunio 2001, 161.

2.2.2 Lutherin vaikutus ja myöhempi luterilaisuus

Lutherin käsitys vähäosaisista välittävästä laupeudesta sai muotonsa siinä auttamisjärjestelmässä, joka syntyi reformaation tuella. Lutherin oli ottanut kantaa köyhien asemaan jo reformaattorin uransa alkumetreillä, 95 teesin laatimisen yhteydessä. Tällöin hän oli tuominnut aneet ja pitänyt tärkeämpänä anerahojen antamista köyhille. Tuolloin alkoi köyhyys nousta puheenaiheeksi Wittenbergissä.⁵⁹

1500-luvun alkupuolella Saksassa, kuten muuallakin Euroopassa, elettiin köyhyiden aiheuttaman puutteen alaisuudessa. On arvioitu, että jopa puolet väestöstä on elänyt toimeentulominimin rajalla ja joka kymmenennen ihmisen saaneen toimeentulonsa toisilta saamansa avustuksena.⁶⁰ Köyhyys muodosti kaupunkilaistuvassa Euroopassa suuren ongelman ja auttajia oli vähän.

Saksassa kaupunkeihin oli perustettu hospitaaleja, joissa ajatuksena oli, että sinne asettuneet köyhät rukoilisivat työntekijöiden sielun puolesta⁶¹. Niiden toimintaa piti alaisuudessaan kunkin kaupungin raati. Raadit valvoivat kerjäämistä ja antoivat kerjäämiseen liittyviä määräyksiä ja rajoituksia. Kussakin kaupungissa sai harjoittaa kerjäämistä ainoastaan sikäläisen raadin suostumuksella.⁶²

Luther näki kaupunkien raatien vallankäytön mahdollisuutena toteuttaa uudistuksia köyhäinhoidossa. Hän esitteli parannusvaateita teoksen Kirkon Baabelin vankeudesta kanssa aikaisemmin samana vuonna ilmestyneessä teoksessa Saksan kansan kristilliselle aatelille kristikunnan parantamisesta. Lutherin näkemyksen mukaan olisi kielletävä kerjääminen ja perustettava köyhistä huolehtiva virkamies esittelemään raadille köyhien tarpeet.⁶³ Huomattavaa kuitenkin on, ettei Luther tässä vaiheessa puhu diakoneista mitään, vaan ylipäättään henkilöstä. Teoksen Kirkon Baabelin vankeudesta aikaan on selvästi nähtävissä kehitystä ajatuksessa diakonin viran käyttämisessä köyhäinhoidon apuna.

Lutherin saarna evankeliumin voimasta tuotti tulosta. Wittenbergin kaupungin raati laati järjestyksen uudeksi köyhäinhoitouudistukseksi vuoden 1521 alkuun

---

⁵⁹ Arffman 2008, 42.

⁶⁰ Arffman 2008, 33.

⁶¹ Arffman 2008, 34.

⁶² Arffman 2008, 38.

⁶³ Arffman 2008, 49.

mennessä.⁶⁴ Järjestyksen nojalla perustettiin lahjoituksin koottava rahasto, jonka perusteet avustusten jakamiseksi perustuivat apua tarvitsevan mielenlaatuun: avun saajan ei tullut olla julkinen kerjäläinen ja vastaanottamisen tuli olla nihkeää. Köyhien lisäksi apua annettiin myös kehitysvammaisille ja mielisairaille.⁶⁵

Seurakuntadiakonian muodossa Lutherin ajatusta diakoniavirasta kehitti Johannes Bugenhagen, tosin epäonnistuneesti.⁶⁶ Reformaation seurauksena vähäosaisista huolehtiminen siirtyi kirkon vastuulta yhteisölliseksi ja sosiaaliseksi toiminnaksi.⁶⁷ Maallisen yhteisön jäsenet olivat toimijoita ja erityisesti esivalta alettiin ymmärtää vastuunkantajana.⁶⁸

Diakonian tutkimuksessa on todettu perinteisesti, että Lutherin vaikutus köyhäinhoitoon on ollut ratkaiseva. Toisaalta on ymmärretty, että reformaatio tarvitsi kouriintuntuvia esimerkkejä siitä, että sen julistus toimisi myös käytännössä, mikä on motivoinut kehittämään edelleen jo orastavaa uudenlaista köyhäinhoitoa.⁶⁹

On kuitenkin muistettava, että kehitys köyhäinhoitoon oli jo alkanut ja toteutui myös niissä kaupungeissa, jotka eivät liittyneet reformaatioon.⁷⁰ Luther lienee siis oivaltanut tilaisuuden osoittaa evankelisen uskon mahdollisuudet köyhäinhoidossa ja havainnollistanut näin rakkauskäsityksensä käytännössä. Myös Esko Ryökäs toteaa Lutherin toimineen tietoisesti tukien köyhäinhoidon kehitystä.⁷¹

Lutherin myöhempi opillinen luomus kahdesta regimentistä on parhaiten tunnettu perusta, jolle Luther teologiassaan perusti vastuun lähimmäisen auttamisesta. Kahden regimentin opin keskuksena oli ajatus, jonka mukaan julkinen valta on Jumalan antaman järjestyksen mukaisesti jaettu kahdelle regimentille, vallankäyttäjälle: maalliselle ja hengelliselle. Hengellinen regimentti eli seurakunta on hengellinen esivalta, hallitsija on maallinen. Luojan luomaan yhteiskunnalliseen järjestykseen kuuluu, että luodut auttavat toisiaan. Materiaalinen auttaminen toteutuu poliittisessa, maallisessa regimentissä.⁷²

---

⁶⁴ Arffman 2008, 57.

⁶⁵ Arffman 2008, 58.

⁶⁶ Arffman 2008, 312.

⁶⁷ Raunio 2007, 281.

⁶⁸ Raunio 2007, 281.

⁶⁹ Ryökäs 2006, 87.

⁷⁰ Ryökäs 2006, 88.

⁷¹ Ryökäs 2006, 90.

⁷² Raunio 2002, 293.

Teoksessaan *Järki, usko ja lähimmäisen hyvä* Antti Raunio puhuu solidaarisesta rakkaudesta. Hän toteaa, miten moderni luterilaisuus tulkitsee rakkauden terävöittävän ja tulkitsevan uudelleen ajatusta solidaarisuudesta, joka on osa luonnollista moraalitajua. Raunio kuitenkin toteaa, että alkuperäinen luterilaisuus opetti luonnollisen moraalilain sisältävän ajatuksen solidaarisesta rakkaudesta. Luonnollinen moraalilaki oli kirjoitettu ihmisen sydämeen jo luomisessa ja on Jumalan työtä. Tämä antaa yhteiskunnallisen vaatimuksen solidaarisille rakenteille.⁷³

Tutkimukselle merkittävää on nähdä, miten Raunio mukaan luterilaisessa solidaarisen rakkauden ajatuksessa Kristuksen kirkolla on erityinen tehtävänsä.⁷⁴ Solidaarisuus lähimmäisestä ei ole jätettävissä yhteiskunnan vastuulle, vaan kirkolla on osansa kokonaisuudessa kristittyjen kommuunina, joka voi liittyä solidaarisuuden vaatimukseen maailmassa. Tämän ajatuksen keskuksessa on inkarnaatio: lihaksi tullut Kristus voittaa kaiken pahan, epäoikeudenmukaisuuden ja kärsimyksen.⁷⁵ Voiton saanut Kristus kätkeytyy lahjoineen vastakohtaansa, heikkouteen ja vähäisyyteen. Tämä on Jumalan solidaarisuutta ihmiskunnan kanssa, joka on luonteeltaan muuttavaa solidaarisuutta.⁷⁶

2.3 Yhteenveto

Tässä vaiheessa voimme todeta tutkimuksen lähtökohdan taustaksi, että tulkintaamme Lutherin diakonikäsityksestä teoksessa *Kirkon Baabelin vankeudesta* on värittänyt myöhemmin syntyneen fliedneriläisen diakonikäsityksen seurauksena. Lutherin teologia oli rakkauden teologiaa ja hänen käsityksensä rakkaudesta leimasi luonnollisesti myös suhtautumista vähäosaisiin. Tämä ei kuitenkaan tapahtunut diakonian viitekehyksissä.

Kaiken kaikkiaan on selvää, että Martti Lutherin vaikutus yhteiskunnalliseen köyhäinhoitoon on ollut merkittävä. Mitä tulee Lutherin diakonikäsitykseen, ei hänen mallinsa jäänyt vallitsevaksi. Hänen jälkeensä luterilaista käsitystä

---

⁷³ Raunio 2007, 316.

⁷⁴ Raunio 2007, 316.

⁷⁵ Raunio 2007, 316.

⁷⁶ Raunio 2007, 317.

rakkaudesta, samoin kuin muistakin opillisista käsityksistä, vei eteenpäin ja muokkasi hänen työtoverinsa Philipp Melanchthon.⁷⁷

Melanchthonin ajatukset karitatiivisuudesta rakentuivat enemmän perinteiseen ordo charitatis -mallin humanistiseen sovellukseen ja Lutherin teologian synteisiin. Hänelle kysymyksessä oli ihmisen luonnollisten mielenliikkeiden ja Jumalan rakastamisen oikea järjestys. Hän jätti lopulta yhteisen hyvän etsimisen luonnollisen järjen ja filosofian piiriin.⁷⁸

Tutkimus etenee sen havainnon puitteissa, jonka mukaan Luther ei käyttänyt lähimmäisenrakkauden yhteydessä diak- sanaperheeseen kuuluvia sanoja.⁷⁹ Seuraavaksi on paikallistettava termin ”diaconi” ilmentymät teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta ja analysoitava ne. Rakkauden teemaan palaan myöhemmissä analyysiluvuissa, jolloin muodostan kokonaiskuvan Lutherin diakonikäsityksestä teoksessa Kirkon Baabelin vankeudessa.

---

⁷⁷ Raunio 2007, 128.

⁷⁸ Raunio 2007, 135.

⁷⁹ Ryökäs – Tahvanainen 2011, 147.

3 Diakoni teoksessa Kirkon Baabelin vankeudessa

Teoksessaan Kirkon Baabelin vankeudesta Luther mainitsee diakonin viran viisi kertaa, jotka erittelen ja analysoin kunkin erikseen. Esiintymät keskittyvät kahden teeman ympärille, joiden esittelemine on johdonmukaista kahdessa alaluvussa. Molemmat teemat avaavat näkymän siitä, mitä Luther on teoksessaan ymmärtänyt diakonin viralla tarkoitettavan: mitä hänen aikanaan diakonin virka on ymmärretty ja mitä uutta Luther tuo teoksessaan diakonin tehtäviin.

Ensimmäisessä alaluvussa perehdyn niihin Lutherin teoksessaan esittämiin kohtiin, joissa esiintyy sana diakoni. Kyseisissä kohdissa mainitaan virkanimike, mutta hän ei esittele niissä diakonin virkaan kuuluvia tehtäviä eikä anna niissä sisältöä diakonin virkaan. Kysymyksessä ovat siis tekniset ilmaisut.

Kohtien analysoiminen on tärkeää ensiksikin ymmärtääksemme niitä teologisia elementtejä, joita Luther yhdistää diakonin virkaan ja joihin hän antaa antiteesinsä myöhemmissä kohdissa. Toisekseen pyrin kohtien tutkimisen perusteella vastaamaan kysymykseen, mitä Luther on teoksensa kirjoitusvaiheessa ymmärtänyt kuuluvan diakonin virkaan. Diakonin teknisiä ilmaisuja on teoksessa kaikkiaan kolme.

Toisessa alaluvussa tutkin niitä tehtäviä, joita Luther teoksessaan määrittelee diakonille. Niissä on kysymys tehtäväkuvauksesta, jotka ilmaisevat Lutherin näkemyksen siitä, mitä diakonin virkaan pitäisi kuulua. Diakonin tehtäviin kantaa ottavia kohtia on kaksi ja ne esiintyvät samalla sivulla WA 6:ssa.

3.1 Tekniset ilmaisut

3.1.1 Diakoni suhteessa maallikoihin ja pappeihin

Ensimmäisen ja toisen maininnan diakonin virasta Luther kirjoittaa teoksen ensimmäisessä varsinaisessa luvussa esipuheen jälkeen. Luther otsikoi ensimmäisen luvun sanoilla: ”Paavius on Rooman piispan röyhkeää vallan tavoittelua”. Luvun teema on alttarin sakramentti, eli ehtoollinen ja siihen liittyvät Rooman kirkon väärinkäytökset. Papeille jaettiin Rooman kirkossa ehtoollisen molemmat muodot, kun taas maallikoille jaettiin vain leipä.

Luther viittaa luvun alussa vastaväittäjäänsä, jota hän kutsuu sarkastisesti ”leipzigiläiseksi pyhän Raamatun opettajaksi”, joka on kirjoituksessaan kehottanut Lutheria luopumaan toivomuksestaan saada ehtoollinen jaettavaksi maallikoille molemmissa muodoissaan, leipä ja viini. Luther ei tarkoituksella mainitse vastaväittäjäänsä nimeä, nämä kun eivät ole ansainneet tulla kuuluisiksi Lutherin vastaväittäjinä.⁸⁰

Vastaväittäjä oli ottanut perusteeksi Johanneksen evankeliumin kuudennen luvun jakeen 51, jossa Kristus puhuu Elämän leivästä, jonka tämä katsoo viittaavan ehtoolliseen. Asianyhteydessä Kristus puhuu ainoastaan leivästä, ei maljasta, mikä on vastaväittäjän mukaan osoitus siitä, että ehtoollisessa on maallikoille jaettava ainoastaan leipä eikä viiniä. Lisäksi hän totesi kohdan osoittavan, että maallikko nautittuaan leivän tuli samalla osalliseksi Kristuksen ruumiista ja verestä.⁸¹

Luther pyrkii tekstissä osoittamaan vastaväittäjäänsä logiikan ontuvan kolmella tavalla. Ensiksikin hän moittii vastaväittäjäänsä siitä, että tämä väittää Kristuksen määrävän ehtoollisen jaettavaksi maallikoille yhdessä muodossaan, vaikka seuraavat jakeet (Joh. 6:53, 55) tekevät väitteen tyhjäksi. Toisekseen Luther paheksuu vastaväittäjän väitettä, jonka mukaan Kristus näin määrätessäänkin jättää asian kirkon ratkaisuvallan alaisuuteen. Kolmanneksi Luther ihmettelee, millä logiikalla vastaväittäjä perustelee Kristuksen rajaavan ehtoollisen jakamisen yhdessä muodossaan koskemaan ainoastaan maallikoita eikä myös pappeja.⁸²

Luther siirtyy seuraavaksi puhumaan vastaväittäjäänsä esille tuoman logiikan soveltamisesta käyttäen sarkastista esittämistapaa ja karkeita ilmaisuja. Lutherin tapa käsitellä asiaa sarkastisesti, ilmeisesti retorisenä tehokeinona, muodostaa kappaleesta vaikeasti tulkittavan.

*Ex isto nunc disce et tu queso mecum, Christum c. vi. Iohan. praecipere unam speciem, sic tamen, ut hoc ipsum praecipere sit id quod relinqui arbitrio Ecclesiae, ad hec, Christum in eodem capitulo loqui duntaxat de laicis, non de presbyteris. Nam ad hos non pertinent panis vivus de cello, id est una species sacramenti, sed forte panis mortis de inferno.*⁸³

---

⁸⁰ Luther 1959 [1520], 397.

⁸¹ Luther 1959 [1520], 395, 396.

⁸² Luther 1959 [1520], 396.

⁸³ WA 6, 500.

Oppikaamme tästä, että Kristus Joh. 6. luvussa säättää Ehtoollisen nautittavaksi yhdessä muodossa, kuitenkin siten, että tämä säännös on kirkon ratkaisuvallan alainen; edelleen, että Kristus puhuu tässä tietenkin vain maallikoista eikä papeista. Sillä heitä ei koske se elävä leipä, joka on tullut alas taivaasta, mutta ehkä kylläkin kuoleman leipä, joka tulee helvetistä.⁸⁴

Osoittaakseen vastaväittäjänsä käsitysten ristiriitaisuuden käytännön teologiassa Luther ottaa siis lähtökohdaksi vastaväittäjän oletuksen, jonka mukaan Johanneksen evankeliumin kuudennessa luvussa kuvatussa ”elävässä leivässä” on kysymys ehtoollisesta. Luther myöhemmässä vaiheessa toteaa ymmärtävänsä Kristuksen siinä puhuvan ”uskosta lihaksi tulleeeseen sanaan”, joka merkitsee hengellistä nauttimista, joka tuottaa uskojalleen elämän.⁸⁵

Kappaleessa vastakohtana ”elävälle leivälle” on Lutherilla ”kuoleman leipä”. ”Elävä leipä” tulee taivaasta, ”kuoleman leipä” helvetistä. Kappale ei anna selkeää käsitystä siitä, kenelle ”kuoleman leipä” kuuluu. Todetessaan: ”Kristus puhuu tässä tietenkin vain maallikoista eikä papeista. Sillä *heitä* ei koske se elävä leipä, joka on tullut alas taivaasta, mutta ehkä kylläkin kuoleman leipä, joka tulee helvetistä”, herää kysymys, viittaako ”heitä” maallikoihin vai pappeihin.

Ensiksikin on mahdollista, että Luther, käyttäen sarkastista kieltä, laittaa vastaväittäjänsä suuhun väitteen, jonka mukaan Rooma opettaa tietämättömille maallikoille kuuluvan ainoastaan kuoleman leivän. Tämä sopisi hyvin siihen Lutherin väittämään, jonka mukaan paavi ja hänelle uskolliset teologit ajavat ainoastaan omaa hyvänsä, ajaen paavin viran ylivaltaa pitäen näin maallikoita paavin viran Baabelin vankeudessa. Toisekseen viittaus on mahdollista lukea niin, että Luther hyökkäävästi osoittaa ”kuoleman leivän” kuuluvan paavinmielisille papeille.

Kappaleen kielioppi vaatii selventämistä. Lause "nam ad hos pertinent panis vivus de cello" sisältää kirjoitusvirheitä. Mitä ilmeisimmin tulisi lukea ”pertinet panis vivus de celo (=caelo)”, mikäli ”hos” eli pronominin ”hic” muoto viittaa ilman muuta ensin mainittuihin eli maallikoihin; jälkimmäisiin viitataan pronominilla ”ille”, tässä tapauksessa muoto olisi siis ”illos”. Luther oli hyvä latinisti ja olisi ilmeisen epätodennäköistä, että hän olisi hairahtunut tällaisissa muodoissa.

---

⁸⁴ Luther 1959 [1520], 396.

⁸⁵ Luther 1959 [1520], 396, 399.

Tutkimukselle edellistä oleellisempaa on kuitenkin huomata kappaleen jatko. Luther antaa puheelleen lisäpontta ottamalla esiin diakonin viran.

Iam quid de diaconibus et hypodiatonibus fiet, qui neque laici sunt neque sacerdotes? hos oportet hoc eximio autore neque una neque utraque specie uti.⁸⁶

Mutta miten käy **diakoneille** ja **alidiakoneille**, jotka eivät ole maallikoita, eivätkä pappeja. Oivallisen kirjailijamme mukaan heidän ei sovi nauttia Ehtoollista yhdessä enemmän kuin kahdessakaan muodossa.⁸⁷

Mikäli siis joko maallikoille tai papistolle kuuluu ”kuoleman leipä”, miten käy diakonin ja alidiakonin? Kumpi heille tulee jakaa vastaväittäjän logiikan mukaan? ”Elävää” ja ”kuoleman leipää” kun ei voida molempia jakaa yhtäaikaaisesti yhdelle vastaanottajalle, tässä tapauksessa diakonille tai alidiakonille, vaan ainoastaan toinen.

Luther käyttää tekstikohdassa sanaparia diakonit ja alidiakonit. Valittujen teosten kääntäjät ovat tässä yhteydessä käyttäneet kömpelöä sanamuotoa puhuessaan ”aladiakoneista”. Kysymyksessä lienee epätarkkuus, alidiakonille ei luterilaisessa kirkollisessa kielessä ollut virallista vastinetta käännöksen aikaan. Diakonin viran tutkimuksessa on todettu, että diakonien yhtenä tehtävänä oli alidiakonien ohjaaminen.⁸⁸

Luther toteaa Rooman kirkossa vallinneen tavan olleen, ettei diakoni ole täydellisesti maallikko eikä pappi. Ilmaisuu osoittaa omalta osaltaan sen, miten diakonin virka ymmärrettiin transitionaaliseksi: diakoni oli henkilö, jota ei ollut vielä vihitty papiksi, mutta joka oli saanut maallikkoon nähden merkittäviä tehtäviä messussa.

Merkittävää on myös, miten Lutherin näkemys poikkeaa siitä käsityksestä, miten nykyinen tutkimus ymmärtää keskiaikaisen kolmisäikeisen viran. Diakonin käsitetään olleen alkukirkosta aina sydänkeskijalle saakka suoraa piispan alapuolella ja presbyteeriin nähden korkeammalla. Diakoni on voitu vihkiä ennen presbyterin eli papin vaihetta suoraan piispaksi. Muutos on tapahtunut ensimmäisen vuosituhannen lopulla, jolloin diakonin tehtävä vakiintui transitionaaliseksi kolmanneksi asteeksi.⁸⁹ Lutherin Kirkon Baabelin vankeudessa ilmaisemassa virkateologisessa hierarkiassa diakoni ei tuntuisi kuuluvan klerokseen täydellisesti.

---

⁸⁶ WA 6, 500.

⁸⁷ Luther 1959 [1520], 396.

⁸⁸ Ryökäs – Tahvanainen 2011, 156.

⁸⁹ Mannermaa 1992, 85, 86.

3.1.2 Diakoni Lutherin kirkkohistoriassa

Toinen diakonin mainitseva kohta pitää sisällään kirkkohistoriallisen kuvauksen diakonin tehtävästä. Luther on aikaisemmin puolustanut ehtoollisen jakamista maallikoille molemmissa muodoissaan ensinnäkin sillä, ettei Rooman kirkon osoittamissa Raamatun kohdissa, kuten Johanneksen evankeliumin kuudennessa luvussa, puhuta ehtoollisesta, eikä kirkolla ole valtaa kieltää oman arvovaltansa puitteissa osia sakramenteista. Toisekseen Luther on osoittanut evankeliumeista ja Paavalin kirjeestä korinttilaisille Raamatun määräävän maallikoille molemmat muodot.

Seuraavaksi Luther nostaa esiin kirkkohistoriallisen osoituksen kantansa tueksi. Kirkkoisiin eli traditioon vetoaminen on Lutherin yksi tapa saada tukea omille käsityksilleen. Yleensä Luther vetosi syvästi arvostamaansa kirkkoisä Augustinukseen, näin myös teoksessa *Kirkon Baabelin vankeudesta*.⁹⁰

Ehtoolliskysymyksen yhteydessä Luther viittaa kirkkoisä Cyprianukseen, joka eli noin 200-258. Cyprianus kirjoitti teoksen *De lapsis*, ”Langenneesta”, joka on ajoitettu keisari Deciuksen vainojen jälkeiselle ajalle, mahdollisesti vuoden 251 keväälle. Kristittyjen vainojen jälkeen heräsi kirkossa kysymys siitä, miten tulisi suhtautua vainon paineessa uskostaan luopuneisiin, eli langenneisiin. Kirkossa mielipiteen asiasta olivat jakaantuneet niihin, jotka olivat valmiita palauttamaan langenneet takaisin seurakunnan jäseniksi, toisaalta monet oppineet vaativat langenneiden pysyvää poissulkemista. Cyprianus esitteli teoksessaan suhtautumistapaa langenneisiin ja hänen kantansa tuli vallitsevaksi: langenneet oli otettava takaisin kirkon yhteyteen katumusajan jälkeen.

Todettakoon, että Deciuksen vainojen aikaan 250 Cyprianus oli pakolaisena ollessaan ollut kirjeitse yhteyksissä Karthagon seurakuntaan diakonin välityksellä. Luther ei liene ollut tietoinen asiasta, tai sitten hän ei katso tarpeelliseksi vedota Cyprianukseen laajemmin. On tietysti muistettava, ettei Luther vedotessaan kirkkoisään ota kantaa diakonin tehtäviin, vaan esittää perusteluja ehtoollisen jakamiseen molemmissa muodoissaan.

---

⁹⁰ Luther 1959 [1520], 399 (kahdessa kohdassa), 418, 465, 471 (kahdessa kohdassa).

Teoksessaan Luther arvostaa Cyprianusta ja toteaa tämän olevan yksin kaikkien Rooman kirkon teologiensa veroinen. Myöhemmässä kohdassa Luther retorisenä tehokeinonaan suorastaan ylistää Cyprianusta pyhäksi marttyyriksi ja kirkon apostolisen hengen opettajaksi. Hän viittaa De lapsuksen viidenteen lukuun, jossa kirkkoisä puhuu ehtoollisen jakamisesta. Luther käyttää De lapsukseen kaksi tekstikappaletta, joissa hän liittyy kirkkoisän evankeliseen käsitykseen ehtoollisesta.

Ensimmäisessä tekstikappaleessa Luther aloittaa vetoamalla Cyprianuksen ajan kirkolliseen järjestykseen, jossa maallikoille, jopa lapsille annettiin ehtoollinen molemmissa muodoissaan. Toisessa hän viittaa kirkkoisän antamaan silminnäkitodistukseen ehtoollisen jakamisesta.

Lutherin mukaan De lapsuksessa käy useissa kohdin ilmi molemmissa muodoissa jaettava ehtoollinen. Luther viittaa teoksen kohtaan, jossa kutsutaan temppelein häpäisijäksi ehtoollisen vastaanottajaa, joka vaatii saada ehtoollisleipää ”saastaisiin käsiinsä” ja vastaanottaa ”Herran verta synnin tahraamalla suullaan”. Asia liittyy kirkkoisän ajatukseen katumusajasta, jonka aikana seurakuntalaisen kätet ja huulet puhdistuisivat, eli tulisivat soveliaiksi vastaanottamaan ehtoollisen sakramentin. Luther huomauttaa kysymyksessä olevan maallikon, jolla on halu saada vastaanottaa Herran ruumis ja veri. Maallikoilla oli siis mahdollisuus saada ehtoollinen molemmissa muodoissaan.

Seuraavassa kappaleessa Luther viittaa Cyprianuksen antamaan kuvaukseen ehtoollisen jakamisesta. Tekstissä hän mainitsee diakonin.

Recenset ibidem historiam se teste ac presente factam, ubi diaconum calicem infanti puellae dedisse, immo reluctanti eidem infudisse sanguinem domini apertissime scribit.⁹¹

Samassa yhteydessä hän kertoo ja kirjoittaa aivan selvästi nähneensä omin silmin, miten muuan **diakoni** antoi maljasta eräälle pienelle tytölle ja tämän vastustellessa suorastaan kaasi Herran veren hänen suuhunsa.⁹²

Valittujen teosten käännös: ”nähtäensä aivan selvästi omin silmin” on varsin vapaa. Tekstissä käytetty ablativus absolutus ”se teste ac presente” olisi tarkalleen ottaen ”ollen todistajana ja läsnä”. Teksti kokonaisuudessaan ei jätä suomennoksesta ajatukseltaan poikkeaville tulkinnoille suurta mahdollisuutta.

---

⁹¹ WA 6, 506.

⁹² Luther 1959 [1520], 404.

Luther kertoo kirkkoisän nähneen diakonin jakavan ehtoollista. Hän on siis tuntenut perinteen, jossa diakoni toimittaa myös alttaripalvelua, vaikkakin osana kirkkoisän kertomusta. Nykytutkimus on vahvistanut käsityksen, jonka mukaan diakonilla oli keskeinen tehtävä messussa nimenomaan piispan edustajana.⁹³

Lutherin tekstin mukaan Cyprianus on messua toimittaessaan käyttänyt apunaan jakamisessa diakonia tai mahdollisesti useampaakin. Kirkkoisä on pannut merkille jakamisessa avustavan diakonin räväkän toiminnan pienen tytön kohdalla. Cyprianus on ikuistanut tapauksen kirkkohistoriaan teoksessa *De lapsis*, jonka hän kirjoitti myöhemmin langenneiden asiaa käsitellessään ja jonka reformaattori on lukenut ja käyttänyt argumentointinsa välineenä ehtoolliskysymyksessä. Tapaus todistaa maallikon saaneen ehtoollisviinin suuhun kaadettuna, mihin asiaan Luther on viitannut.

Huomioon ottamisen arvoista on nähdä, ettei Luther ota kirjoituksessaan kuitenkaan kantaa siihen, tulisiko diakonin jakaa ehtoollista. Ainakaan myöhemmissä ehtoollista ja diakonin tehtäviä käsittelevissä kohdissa hän ei mainitse alttaripalvelua diakonin tehtäväksi.

3.1.3 Diakoni, hengellinen sääty ja avioliitto

Teoksen seuraavat diakonin esiintymät sisältyvät teoksen varsinaisiin sakramentteja koskeviin lukuihin. Kolmas esiintymä kuuluu lukuun, joka käsittelee avioliittoa ja on otsikoitu teoksessa ”Avioliitosta”. Siinä Luther ottaa kantaa avioliiton teologisiin perusteisiin todeten, ettei pappeus ole sakramentti ja ettei kirkolla ole oikeutta kieltää pappeja ja piispoja menemästä naimisiin.

Luther käsittelee Raamatun kohtaa, jonka Rooman kirkko oli tulkinnut perusteeksi pitää avioliittoa sakramenttina. Kyseinen kohta on Efesolaiskirjeen viidennen luvun jakeet 31 ja 32. Latinankielinen Vulgata -käännös, joka oli tuolloin Rooman kirkon virallinen raamattukäännös, liittää miehen ja naisen välisen liiton kuvaukseen sakramentin.⁹⁴

---

⁹³ Mannermaa 1992, 85.

⁹⁴ “*sacramentum hoc magnum est ego autem dico in Christo et in ecclesia*” (Ef. 5:32)

Ensiksikin Luther toteaa, että Rooman kirkossa vallitsee väärä käsitys siitä, mitä Raamattu tarkoittaa sanalla ”sacramentum”. ”Sacramentumin” tarkka sisältö on hänen mukaansa ”merkki”. Avioliiton luonteen toisi hänen mukaansa paremmin ilmi kreikkalaisen Raamatun⁹⁵ muoto ”mysterium”, ”salaisuus”.⁹⁶ Salaisuus tarkoittaa hänen mukaansa Kristusta, joka on salattu Hengen viisaus. Puhuessaan Efesolaiskirjeessään miehestä ja naisesta Paavali on Lutherin mukaan tarkoittanut Kristusta ja seurakuntaa.⁹⁷ Lutherin mukaan Rooman kirkon käsitys avioliitosta sakramenttina on siis eksegeettinen virhe.

Luther jatkaa avioliiton olemuksen selvittämistä käsittelemällä seuraavaksi Rooman kirkon määräämiä esteitä avioliitolle. Hän tuomitsee hengelliseen sukulaisuuteen perustuvat avioliiton esteellisyudet,⁹⁸ samoin lakiin perustuvat.⁹⁹ Hän käsittelee myös kihlausta suhteessa munkkilupaukseen, päätyen toteamaan, ettei kihlautunut mies voi purkaa kihlaustaan luostarilupauksen tähden.¹⁰⁰

Tämän jälkeen Luther siirtyy käsittelemään pappien avioliittoa. Pappien avioliitto oli kielletty Rooman kirkossa. Ennen papiksi vihkimistä vihittävän diakonin tuli vannoa sitoutuvansa loppuelämäkseen köyhyteen, kuuliaisuuteen ja selibaattiin.

Impedimentum ordinis quoque merum est hominum commentum, praesertim cum garriant, eo dirimi etiam contractum, semper suas traditions super dei mandata exaltantes. Ego quidem de sacerdotii ordine non iudico, quails hodie est, sed video Paulum iubere, Episcopum unius exoris virum esse, ideo non posse dirimi matrimonium diaconi, sacerdotis, Episcopi seu cuiuscunque ordinis, quanquam hoc genus sacerdotum et eos ordines non noverit Paulus, quos hodie habemus.¹⁰¹

Myöskin ”avioliiton kieltäminen papeilta” on pelkkää ihmisten keksintöä, varsinkin se, että he alituisesti korottaen omat säännöksensä Jumalan käskyjen yläpuolelle vaativat sellaista jo solmittua avioliittoa purettavaksi. En tosin tahdo arvostella nykyisen papillisen säädyn laatua, mutta sen minä tiedän, että Paavali käskee piispaa olemaan yhden vaimon mies (1. Tim. 3:2) ja ettei siis **diakonin**, papin, piispan tai jonkun muun hengellisessä virka-asemassa olevan avioliittoa saa purkaa, vaikka Paavali tosin ei tuntenut nykyaikaisen papiston laatua eikä arvoasteikkoa.¹⁰²

Luther mainitsi aikaisemmin kihlatun sulhasen olevan uskollisuuden vaatimuksessa naiselleen siten, ettei kihlausta voisi purkaa munkkilupauksen vuoksi. Tässä

---

⁹⁵ so. Textus Reseptus. “το μυστηριον τουτο μεγα εστιν εγω δε λεγω εις χριστον και εις την εκκλησιαν”

⁹⁶ Luther 1959 [1520], 459.

⁹⁷ Luther 1959 [1520], 460.

⁹⁸ Luther 1959 [1520], 464.

⁹⁹ Luther 1959 [1520], 465.

¹⁰⁰ Luther 1959 [1520], 465, 466.

¹⁰¹ WA 6, 557.

¹⁰² Luther 1959 [1520], 466.

tekstikohdassa hän jatkaa ajatusta siten, ettei kristillistä avioliittoa ole lupa purkaa pappeuden vuoksi.

Tekstikappaleen latinankielinen teksti sisältää kolme kirjoitusvirhettä. Ensinnäkin ”traditions”, sen sijaan pitäisi kai olla ”traditiones”. Toisekseen ”quails” tulisi olla ”pro qualis” ja kolmanneksen ”exoris” sanan ”uxoris” paikalla.

Teoksen kirjoittamisen ajankohdassa, samoin kuin edelleenkin, Rooman kirkko piti papiksi ja piispaksi haluavan edellytyksenä selibaattia. Asiaan oli otettu kanta ensimmäisen kerran Elviran synodissa neljännellä vuosisadalla, mahdollisesti vuonna 306. Synodi julkaisi 81 kanonia, joiden 33. kaanon koski papiston avioliittoa. Siinä kiellettiin sekä piispoilta, papeilta että diakoneilta avioliiton solmiminen ja naineilta papiston jäseniltä vaimoonsa yhtyminen ja lasten siittäminen viran menettämisen uhalla.¹⁰³

Myös Karthagon synodi vuonna 390 otti kantaa asiaan. Se julisti kanonissa numero kolme, että Jumalan piispat ja papit, samoin leeviläiset, eli jumalallisten sakramenttien palvelijat noudattavat täydellistä pidättyvyyttä, jotta he voisivat kaikessa yksinkertaisuudessaan saada sen, mitä Jumalalta pyytävät. Samalla todetaan selibaatti apostolien ja antiikin opetuksiksi, joka on pyrittävä pitämään. Tärkeäksi asiaksi katsotaan, että alttarilla palvelijat voivat säilyttää täydellisen rituaalisen puhtauden.¹⁰⁴ Pappien selibaatti vakiintui osaksi kirkollista järjestystä Gregorius Suuren uudistusten aikana, vuonna 1075, jolloin naimisissa olevilta papeilta riistettiin heidän tulonsa.

Luther pitää pappien selibaattia ihmiskeksintönä ja viittaa Paavalin kirjeeseen Timoteukselle 3. luvun jakeeseen 2, jossa apostoli neuvoo piispan säädyksi ”yhden vaimon mies” ja tarkoittaa tällä luonnollisesti myös muita hengellisessä virka-
asemassa olevia kirkonmiehiä eli pappeja ja diakoneja.¹⁰⁵

Tekstikohdassa Luther siis lukee diakonin kuuluvaksi hengelliseen säätyyn. Ajatus tuntuisi ristiriitaiselta edelliseen alalukuun nähden; siinä hän totesi, ettei diakoni

---

¹⁰³ Elviran kirkolliskokous, 3. kanon. ”Placuit in totum prohibere episcopis, presbyteris et diaconibus vel omnibus clericis positus in ministerio abstinere se a coniugibus suis et non generare filios. Quicumque vero fecerit, ab honore clericatus.”

exterminetur.<http://faculty.cua.edu/pennington/Canon%20Law/ElviraCanons.htm>

¹⁰⁴ <http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf214.xv.iv.iv.html>

¹⁰⁵ Luther 1959 [1520], 466 & WA 6, 557.

ole maallikko eikä pappi. On siis tulkittava, että Luther ymmärtää diakonin hengelliseksi viraksi, kuitenkin niin, ettei diakoni ole osa papillista säätyä.

Vaikuttaisi siltä, että teoksen kirjoitusajankohtana Luther näkee hengellisen viran ja pappeuden päällekkäisinä. Hän erottaa toisistaan papillisen säädyn, johon hän lukee piispan ja papin, ja toisaalta ne hengelliset virat, jotka eivät kuulu pappeuteen ja joihin hän liittää diakonin (ja alidiakonin). Ajatukseen tuovat selvyyttä myöhemmät alaluvut, jotka käsittelevät Lutherin käsitystä diakonin tehtävistä. Kysymys on työnjaosta.

Tekstikohdassa Luther mainitsee nykyaikaisen, siis aikansa, pappeuden olevan arvoasteittainen, jota Paavali ei tuntenut. Luther tekee eksegeettisen väitteen, jonka mukaan pappuus on apostolin aikaan tunnettu erilaisessa muodossa. Tekstikappaleessa hän ei kuitenkaan ota kantaa Paavalin käsityksiin pappeudesta laajemmin, vaan hän tuntuu ottavan Paavalin Timoteus-kirjeessään esittämän ohjeistuksen yleisenä hengellisen virka-aseman normina.

Luther oli teostaan kirjoittaessa munkkilupauksensa mukaisesti naimaton. Hän meni itse naimisiin Katharina von Boran, luostaristaan karanneen nunnan kanssa vasta vuonna 1525. Heille syntyi kuusi lasta.

3.2 Diakonin tehtävät

Seuraavissa kohdissa Luther puhuu diakonin tehtävistä. Tehtäväkuvauksen keskiössä on luku, joka on otsikoitu ”Papiksi vihkimisestä”. Luvussa Luther mainitsee diakonin kahdessa kohtaa, jotka seuraavissa alaluvuissa määritellään kieliopillisesti.

Luvussa pappeuden sakramentista Luther puhuu yleisesti papin viran luonteesta. Hän toteaa jälleen aluksi, ettei pappeuden sakramentaalisuutta voida todistaa Raamatun perusteella, mutta hän tunnustaa viran tarpeellisuuden.¹⁰⁶ Sen lisäksi, että Luther puhuu Rooman kirkon esittämiä pappeuden sakramentaalisuuden perusteita vastaan,

---

¹⁰⁶ Luther 1959 [1520], 470 & WA 6, 560.

hän toteaa, että papin virka on kirkossa korotettu maallikoiden yläpuolelle, josta seurauksena on hänen mukaansa ollut jopa maallikkojen halveksumisen.¹⁰⁷

3.2.1 Diakonin ja papin työnjako

Teoksen neljäs kohta, jossa Luther mainitsee diakonin, sijoittuu pappisuuden sakramentin luvussa siihen vaiheeseen, jossa hän jatkaa papin tehtävien käsittelyä. Luther määrittelee ensiksi papin ainoaksi tehtäväksi evankeliumin saarnaamisen, tähän aiheeseen paneudun myöhemmässä luvussa tarkemmin. Tämän jälkeen hän jatkaa ajatusta siten, että Rooman kirkon papille antamat tehtävät voitaisiin jättää maallikoille *tai* diakoneille.

An Episcopum faciat ordinare tales sacerdotes battologos? An Ecclesias et campanas consecrare? An pueros confirmare? Non. Haec vel diaconus vel laicus quilibet faceret. Ministerium verbi facit sacerdotem et Episcopum.¹⁰⁸

Tekisikö tuollaisten löpöttelevien pappien vihkiminen kenestäkään piispaa tai kirkkojen ja kellojen vihkiminen tai lasten konfirmoiminen? Eipä suinkaan. Sen voisi tehdä kuka maallikko tai **diakoni** tahansa. Sanan palveleminen tekee ihmisestä papin tai piispan.¹⁰⁹

Luther toteaa, että nimenomaan saarnaaminen tekee papista papin tai piispan. Tämän hän sanoo protestoidakseen papin muuttunutta tehtävää alkuperäistä saarnaviran hoitajasta löpöttelevien pappien ja kirkon kellojen vihkijäksi, sekä lasten konfirmoijiksi. Sen kaltaisen Luther jättäisi kenen tahansa maallikon tai diakonin tehtäväksi.¹¹⁰

Luther antaa tekstikohdassa diakonille tehtävän. Ensisijaisesti hän puhuu piispalle toisarvoisista tehtävistä, joihin hän lukee kuuluvaksi ”löpöttelevien pappien” vihkimisen, kirkkojen ja kellojen vihkimisen sekä lasten konfirmoimisen. Rooman kirkko piti tuolloin – kuten nykyäänkin - konfirmaatiota sakramenttina ja Luther on kertonut kantansa asiaan aikaisemmassa lähdetekoksen luvussa, jossa hän kuitenkin taipuu säilyttämään sen ja pitää konfirmaatiota sopivana kirkollisena tapana ja

¹⁰⁷ Luther 1959 [1520], 474 & WA 6, 563.

¹⁰⁸ WA 6, 566.

¹⁰⁹ Luther 1959 [1520], 477 & WA 6, 566.

¹¹⁰ Luther 1959 [1520], 477 & WA 6, 566.

sakramentaalisena juhlamenona.¹¹¹ Konfirmaatio samoin kuin muut kirkolliset tavat saavat kuitenkin Lutherin teologiassa siirtyä papeilta muiden vastuulle.

Oleellista on tässä ilmentymässä nähdä, miten tekstikappaleessa Luther rinnastaa maallikon ja diakonin. Hän tuntuu suorastaan käskävän ”jättämään” vähemmän tärkeitä kirkolliset toimitukset maallikoille tai diakoneille.

Tekstikohdassa väitelause ”Haec vel diaconus vel laicus quilibet faceret” voidaan tulkita osoittamaan, että Luther yhtä hyvin kuin ajoi pappeja saarnaamaan, hän myös nosti maallikon diakonin, viranhaltijan, rinnalle. Kieliopillisesti voitaisiin tulkita kyseessä olevan selvän rinnastuksen, joka vaatii lähempää tarkastelua.

Konjunkttiivin imperfekti ”faceret” kääntyy sanatarkasti ”tekisi”, eli asiayhteydessä käännös on tässä ”voisi tehdä”. Kuka voisi? ”Vel diaconus vel laicus”, joko diakoni tai maallikko, ja vieläpä ”quilibet”, eli kuka tahansa. Sanavalinta viittaa jostain tekstin ulkopuolelle jäävästä henkilöstöstä, johon ei tämän mukaan välttämättä tarvitse liittää edellä mainittua viranhoitajaa, vaan kelpaa kuka tahansa diakoni tai maallikko.

Asiayhteydestä voimme kuitenkin päätellä kysymyksessä olevan evankeliumin saarnaamisen. Asiaan antaa tarvittavan lisävalaistuksen seuraava alaluku.

3.2.2 Diakoni avustajana

Neljännessä esiintymässä Luther mainitsi papin tehtäväksi saarnaaminen ja oli valmis jättämään vähemmän tärkeitä kirkolliset toimitukset diakoneille, jotka hän asiayhteydessä rinnasti maallikoihin. Tätä merkittävämpi on teoksen viides kohta, jossa uskonpuhdistaja puhuu edelleen papin ja diakonin tehtävistä. Tekstikohdat liittyvät tiiviisti yhteen. Tekstikohdassa Luther toteaa:

Diakoniam vero esse ministerium non legendi Euangelii aut Epistolae, ut hodie usus habet, sed opes Ecclesiae distribuendi pauperibus, ut sacerdotes leventur onere rerum temporalium et orationi ac verbo liberius instent. Hoc enim consilio legimus Act V

---

¹¹¹ Luther 1959 [1520], 458 & WA 6, 550.

Diaconos institutos atque ita eum qui vel ignorat vel non praedicat Euangelium non modo non vero esse sacerdotem vel Episcopum sed pestem quandam Ecclesiae, qui sub titulo falso sacerdotis et Episcopi ceu sub pelle ovina Euangelium opprimat et lupum in Ecclesia agat.¹¹²

Teksti muodostaa merkittävimmän kannanoton tutkielman aiheeseen Lutherin diakonianäkemykseen teoksen *Kirkon Baabelin vankeudesta* pohjalta. Tekstikohta kuuluu seuraavasti:

Eikä **diakonin** tehtävänä ole, niin kuin nykyään on tapana, evankeliumin tai epistoloiden lukeminen, vaan kirkon varojen jakaminen köyhille, jotta papit vapautuisivat ajallisten huolten taakasta ja voisivat vapaammin omistautua rukoukseen ja sanan palvelukseen, sillä tätä tarkoittaen asetettiin **diakonit**, kuin kerrotaan Apt. 6. luvussa. Siispä se, joka ei tunne evankeliumia, eikä saarnaa sitä, ei suinkaan ole pappi eikä piispa, vaan kirkkoa vaivaava rutto, joka papin ja piispan väärällä nimellä, ikään kuin lammasten vaatteissa, sortaa evankeliumia ja on kuin kirkkoa raateleva susi.¹¹³

Tekstikohdan kirjoitusosassa on muutama virhe. ”Diakoniam”, joka viittaa diakonin virkaan, kirjoitetaan latinassa virallisesti muotoon ”diaconiam”. Kysymyksessä on pelkästään kirjoitusvirhe. Samoin viittaus Apostolien tekoihin kuuluisi olla lukuun kuusi, eli VI, jossa puhutaan seurakuntapalvelijoiden asettamisesta.¹¹⁴ Myös Lutherin käyttämässä latinankielisessä Vulgatassa viittauksen sisältö liittyy nimenomaan kuudenteen lukuun. Kolmas virheellisyys liittyy nykylatinaan: kohdassa ”Episcopi ceu sub pelle ovina Euangelium opprimat”, sana ”ceu” (kuten; ikäänkuin) on klassinen ”seu”, joka seuraa kirjoitusasultaan aikakauden ääntämystä.

Tekstikohdassa on yksi väitelause: ”Eikä diakonin tehtävänä ole, niin kuin nykyään on tapana, evankeliumin tai epistoloiden lukeminen.” Tämä on osa kokonaisuutta, johon Luther käy kirjansa luvussa pappeuden sakramentin kritiikissään. Tähän väitteeseen hän liittää vaihtoehtoisen merkityksen diakonin viralle, nimittäin ”kirkon varojen jakaminen köyhille, jotta papit vapautuisivat ajallisten huolten taakasta ja

---

¹¹² WA 6, 566-567.

¹¹³ Luther 1959 [1520], 477 & WA 6, 566-567.

¹¹⁴ Apt.t. 6:1-6: ”Noihin aikoihin, opetuslasten joukon yhä kasvaessa, kreikkaa puhuvat alkoivat syyttää hepreankielisiä* siitä, että heidän leskiään syrjittiin päivittäisiä avustuksia jaettaessa. Silloin apostolit, ne kaksitoista, kutsuivat koolle koko opetuslasten joukon ja sanoivat: ”Ei ole oikein, että me ruoan jakamisen tähden lyömme laimin Jumalan sanan. Valitkaa siis, veljet, keskuudestanne seitsemän hyvämaineista miestä, jotka ovat Hengen ja viisauden täyttämiä, niin me asetamme heidät tähän tehtävään. Silloin me voimme omistautua rukoukseen ja Jumalan sanan jakamiseen.” Kaikki, jotka olivat koolla, pitivät tätä ehdotusta hyvänä. He valitsivat Stefanoksen, miehen, joka oli täynnä uskoa ja Pyhää Henkeä, sekä Filippoksen, Prokoroksen, Nikanorin, Timonin, Parmenaksen ja Nikolaoksen, antiokialaisen käännynnäisen. Nämä tuotiin apostolien eteen, ja apostolit rukoilivat ja panivat kätensä heidän päälleen.” (KR 1992)

voisivat vapaammin omistautua rukoukseen ja sanan palvelukseen, sillä tätä tarkoittaen asetettiin diakonit, kuin kerrotaan Apt. 6. luvussa.” Tekstikohdan lopuksi uskonpuhdistaja vertaa niitä papiksi ja piispoiksi nimitettyjä, jotka eivät saarnaa evankeliumia, ruton levittäjiksi kirkossa, evankeliumin sortajiksi ja kirkkoa raateleviksi susiksi.

Ensimmäinen päälause on konsekutiivinen lause ja sitä seuraa joukko sivulauseita, jotka tunnistetaan päälauseeseen liittävästä konjunktiosta ”ut”. Näitä ovat tekstikohdassa ensinnäkin: “ut hodie usus habet, sed opes Ecclesiae distribuendi pauperibus”, eli “niin kuin nykyään on tapana, vaan kirkon varojen jakaminen köyhille”. Toinen rinnakkainen konsekutiivinen sivulause seuraa perässä: “ut sacerdotes leventur onere rerum temporalium et orationi ac verbo liberius instent”, eli “jotta papit vapautuisivat ajallisten huolten taakasta ja voisivat vapaammin omistautua rukoukseen ja sanan palvelukseen.”

Latinankielinen teksti jatkaa uutena lauseena: “Hoc enim consilio legimus Act V Diaconos institutos atque ita eum qui vel ignorat vel non praedicat Euangelium non modo non vero esse sacerdotem vel Episcopum sed pestem quandam Ecclesiae, qui sub titulo falso sacerdotis et Episcopi ceu sub pelle ovina Euangelium opprimat et lupum in Ecclesia agat.” Suomenkielisessä laitoksessa kohta on käännetty: “kuin kerrotaan Apt. 6. luvussa. Siispä se, joka ei tunne evankeliumia, eikä saarnaa sitä, ei suinkaan ole pappi eikä piispa, vaan kirkkoa vaivaava rutto, joka papin ja piispan väärällä nimellä, ikään kuin lammasten vaatteissa, sortaa evankeliumia ja on kuin kirkkoa raateleva susi.”

Lukiessa kyseistä kohtaa kiinnitty huomio lauseessa käytettyyn sanaan ”sed”, joka on suomennettu sanalla ”jotta”. Sana ”sed” on tarkalleen ymmärrettynä perusmerkitykseltään ”mutta”, kuitenkin yhtä lailla se merkitsee myös ”vaan”¹¹⁵; jolloin teksti haluaa sanoa, ettei diakonin tehtävä ole mainittu evankeliumin ja epistolatekstin lukeminen, vaan kirkon varojen (opes Ecclesiae) jakaminen, ja ”jotta” on käänös sivulauseetta aloittavasta konjunktiosta ”ut”.

Tämä antaa mahdollisuuden lauseen kahdenlaiseen tulkintaan. Ensinnäkin tekstin voi tulkita tarkoittavan pääpaino sivulauseessa ”sed opes Ecclesiae distribuendi

---

¹¹⁵ Muun muassa latinankielinen Isä meidän -rukous käyttää sanamuotoa: ”et ne nos inducas in tentationem; sed libera nos a Malo.” (suom. ”Äläkä saata meitä kiusaukseen, vaan päästä meidät pahasta.”)

pauperibus” (vaan kirkon varojen jakaminen köyhille) niin, että diakoni on *seurakuntalaisten* palveluksessa, jolloin sivutuotteena papisto saisi lisää aikaa varsinaiseen tehtäväänsä, saarnaamiseen ja rukoilemiseen. Tulkinnan taustalla on ajatus, että diakonin tehtävänä on toimia karitatiivisena rakkauden työntekijänä, jolloin pappi voi vapautua rukoilemiseen ja saarnaviran hoitamiseen. Tämä liittyisi perinteiseen tapaan ymmärtää sanan ”diakoni” sisältö.

Kuten aikaisemmin on todettu, enenevässä määrin on moderni diakoniantutkimus tullut toisenlaiseen tulkintaan: diakonien tehtävänä ei ollut karitatiivinen toiminta, mikä tarkoittaisi tässä uhrautuvaa ja orjallista rakkaudentyötä. Diakonin tehtävänä oli Lutherin mukaan *antaa aikaa papistolle*, ja tämä tapahtui hoitamalla kirkon varojen jakelua köyhille. Tällöin pääpaino on sivulauseessa ”ut sacerdotes leventur onere rerum temporalium et orationi ac verbo liberius instent”, eli ”jotta papit vapautuisivat ajallisten huolten taakasta ja voisivat vapaammin omistautua rukoukseen ja sanan palvelukseen.”

Asiaan saadaan lisävalaistusta latinan kieliopista. Sen mukaan asiasisältöjen painotusarvo on selvä. Päälause sisältää asian ytimen ja sivulause lisää siihen selityksen tai selitykset. Eli lähtökohtana se, että diakonin¹¹⁶ perinteinen päätehtävä on jakaa kirkon varoja. Sana ”ut” (”jotta”) on ymmärrettävä tekevän sivulauseen finaalisiksi: diakonin on toimittava näin, jotta papit vapautuvat enemmän saarnaviran hoitoon.

Kirjoitukseen sisältyy selvä kritiikki, jossa Luther argumentoi diakonin tehtävien palauttamista Apt. 6. linjoille. Tällä tuntuisi olevan huomattava merkitys ajateltaessa sivulauseen korostusta ”jotta papit vapautuisivat”. Vaikka tämä puhuu uudemman lukutavan puolesta, kuitenkin molemmat tulkintavaihtoehdot ovat mahdollisia.

Käännöksessä yksi asia on vielä huomioitava. Luther puhuu tekstikohdassa evankeliumin ja epistoloiden lukemisesta. Sanapari evankeliumi ja epistola yhtenä kokonaisuutena voisi viitata liturgiseen kokonaisuuteen, jolle voisi olla varattuna omanlaisensa käyttötarkoitus osoitettuna jollekin kirkolliselle viranhaltijalle. Sanaparia ei virkaan liittyen löydy muualta teoksesta, vaikka se viittaa liturgiseen toimintaan.

---

¹¹⁶ ”diaconia” sisältäen yhtä lailla viran, sen haltijan sekä hänen toimenkuvansa.

3.3 Yhteenveto

3.3.1 Käännökset

Kuva, jonka Luther teoksessaan piirtää Rooman kirkossa vallitsevan käytännön mukaisesta diakonin virasta, on kriittinen. Luther on teoksessaan kuvannut Kristuksen kirkon olevan paavin viran vankeudessa ja laajentaa vankeuden koskemaan myös kirkollisia virkoja. Saarnavirka oli katsottu ylen ja sen sijaan oli käytössä seremoniallinen messupapin virka.

On muistettava, että Kirkon Baabelin vankeudesta on kirjoitettu latinaksi, joka ei ollut saksalaisen Lutherin äidinkieli. Hän tosin oli oppinut latinan tehokkaasti, latina kun oli aikanaan yliopiston ja oppineiston kieli. On kuitenkin otettava huomioon latinan klassisen kielen luonne, johon kuuluu suurempi tulkinnanvaraisuus kuin siitä myöhemmin kehittyneisiin kieliin, jota myös Lutherin äidinkielenään puhuma keskiaikainen saksa edustaa.

Latinankieliset tekstit sisältävät joitain kirjoitusvirheitä. On mahdollista, että käännöksessä ilmenevät virheet eivät ole alkuperäisiä, vaan ne ovat ajautuneet Weimarer Ausgaben 1800-luvun editioon käsikirjoitusten kopioinnin seurauksena.

Kaksi viimeistä tekstikappaletta liittyvät yhteen muutoinkin kuin sijaitsemalla samassa luvussa. Kuten mainitsin, ne ainoina kuvaavat teoksen Kirkon Baabelin vankeudesta diakonille varatun toimenkuvan Lutherin teologiassa. Toisekseen ne määrittelevät kokonaisvaltaisesti sitä työnjakoa, jonka reformaattori tekee kirkollisten virkojen välille.

Teoksessaan Kirkon Baabelin vankeudesta Luther viittaa diakonin tehtävään avustaa köyhiä. Tämä on perinteisesti tulkittu viittaavan Lutherin liittyvän varhaisdiakonian väärinymmärtämiseen siten, että reformaattori on halunnut osoittaa diakonin tehtäväksi köyhien palvelemisen avustamisen. Niinpä voitaisiin todeta Lutherin olevan karitatiivisen diakoniakäsityksen kannalla.

Tekstikohtien analyysin seurauksena voimme todeta, että Luther ei liitä teoksessaan Kirkon Baabelin vankeudesta rakkautta sellaiseen diakonin virkaan tai sellaiseen diakonin toimintaan, jonka tunnemme diakoniatyönä.

3.3.2 Lutherin lukeminen

Tutkielman alussa totesimme, että Martti Lutheria on luettu myöhemmin syntyneen ja edelleen kehittyneen diakoniakäsityksen valossa. Karitatiivinen diakoniakäsitys on ulottunut myös tapaamme tulkita reformaattorin käsitystä diakonin virasta. Yksi esimerkki asiasta on Kirkon Baabelin vankeudesta -teoksen niiden kohtien perinteinen tulkitseminen, joissa reformaattori puhuu diakoneista.

Kuten totesin tutkimuksen johdannon tutkimustilannetta koskevassa alaluvussa, on diakonikoulutuksen oppimateriaaleissa viittaus teokseen Kirkon Baabelin vankeudesta. Kirjassa *Auttamisen teologia*¹¹⁷ on Kari Latvuksen kirjoittama artikkeli otsikolla ”Auttajan viran alkuperän uusi tulkinta”, jossa Latvus perehtyy varhaisdiakonian väärinymmärtämiseen sekä Vanhan, että Uuden testamentin eksegetiikan, että varhaiskirkon dokumenttien perusteella.

Käsitellessään diakonin viran kehitystä hän viittaa Kirkon Baabelin vankeudesta kohtaan, jota olen tutkinut luvussa 3.2.2. Latvus lukee Lutheria siten, että reformaattori halusi osoittaa diakonille lähimmäisenrakkauden työtä vastaavan talousavustamisen.¹¹⁸ Toisaalta Latvus toteaa reformaation ajan termin ymmärretyksi virkamieheksi, jonka vastuulla oli köyhistä huolehtiminen,¹¹⁹ mitä hän ei tosin liitä yhteistyöksi evankeliumilla palvelevan papin kanssa.

Toisena diakonia-alan oppikirjana on käytetty artikkelikokoelmaa *Diakonian oppikirja*.¹²⁰ Teoksen artikkelissa ”Diakonia kirkon elämässä ja toiminnassa” Esko Koskenvesa alaluvussaan ”Reformaatio ja diakonia” pohtii Lutherin lähimmäisenrakkauden käsitystä. Hän toteaa, ettei Luther lähimmäisenrakkautta korostaessaankaan ohjannut seurakuntia diakonian kehittämiseen. Koskenvesa kuitenkin ymmärtää Lutherin seurakuntakäsityksen perustuvan ajatukseen Jumalan rakkauden yhteisöstä, jossa rakastavat seurakuntalaiset elävät diakonisesti.

Koskenvesa vetoaa Kirkon Baabelin vankeudesta kohtaan 3.2.2 sanoen Lutherin korostaneen rajuin sanakääntein pappien tehtävää evankeliumin sanan palvelijoina, jatkaen suoralla viittauksella itse kohdan 3.2.2 tekstiin, jossa puhutaan diakoneista.¹²¹

---

¹¹⁷ Latvus & Elenius 2007.

¹¹⁸ Latvus & Elenius 2007, 74.

¹¹⁹ Latvus & Elenius 2007, 75.

¹²⁰ Helosvuori & Koskenvesa & Niemelä & Veikkola 2002.

¹²¹ Helosvuori & Koskenvesa & Niemelä & Veikkola 2002, 41.

Koskenvesa tuntuu liittävän diakonin rakkaudentyöhön, vaikka mainitseekin papin saarnaviran kuuluvan työnjaon kautta asiaan. Yhteyttä saarnaviran ja rakkauden kanssa hän ei mainitse.

Arvostettuna diakonian alan oppikirjana ja yleisteoksena voidaan mainita vielä yhtenä esimerkkinä Erkki Kansanahon ja Pentti I. Hissan teos *Palveleva kirkko. Diakonian oppikirja*. Teoksen luvussa 1.3.1 ”Uskonpuhdistus ja pietismi” kirjoittaja viittaa selvästi tutkimuksessa analysoituun kohtaan 3.2.2. Kirjassa todetaan Lutherin arvostelleen katolista kirkkoa siitä, miten diakonit olivat unohtaneet alkuperäisen tehtävänsä ja ”seisoivat vain lukupulpettien ääressä ja lukivat jumalanpalvelustekstejä”.¹²²

Teoksessaan Kansanaho puhuu diakoniasta nimenomaan laupeudentyönä¹²³ ja rakkaudenpalveluna¹²⁴ ja käyttää perusteena Kirkon Baabelin vankeutta. Hän ei anna selkeää viitettä Kirkon Baabelin vankeuteen, mutta hänen sanavalintansa seuraa selkeästi tutkimuksen kohtaa 3.2.2, josta voi päätellä hänen tarkoittavan nimenomaan kyseistä tekstikappaletta.¹²⁵

Kansanaho liittää tekstikohdan diakonian uudistumiskehitykseen, joka alkoi reformaatiosta ja jatkui eri vaiheiden kautta huipentuen varsinaiseen ”diakonian uudistumiseen” 1800-luvulla.¹²⁶ Diakonian uudistumisella Kansanaho viittaa sisälähetyksen ja diakonissalaitoksien perustamiseen, joiden perustana oli nimenomaan uhrautuvan rakkaudenpalvelun teologia. Tämä käsitys selkeästi värittää hänen tapaansa tulkita Lutheria.

Diakonian tutkimuksen lisäksi Kaarlo Arffman viittaa lähdeteoksen samaan kohtaan 3.2.2 kirkkohistoriallisessa tutkimuksessaan. Arffman käsittelee kohtaa teoksensa Auttamisen vallankumous¹²⁷ luvussa, joka on otsikoitu: ”Kirkollinen vallankumous auttamista järjestämässä”. Hän esittelee kyseisessä luvussa Lutherin vaatimaa köyhäinhoidon reformia ja toteaa tutkimuksen edetessä Lutherin ottaneen alkuseurakunnan auttamisen esikuvaksi.

---

¹²² Kansanaho 1979, 34-35.

¹²³ Kansanaho 1979, 34.

¹²⁴ Kansanaho 1979, 36.

¹²⁵ ”Martti Luther arvosteli katolista kirkkoa siitä, että diakonit seisoivat vain lukupulpettien ääressä ja lukivat jumalanpalvelustekstejä, mutta olivat unohtaneet alkuperäisen tehtävänsä.” Kansanaho 1979, 34.

¹²⁶ Kansanaho 1979, 34.

¹²⁷ Arffman 2008.

Tutkimuksessaan Arffman esittelee alaluvun 3.2.2 kohdan, jonka hän katsoo ensinnäkin osoittavan Lutherin pitävän Apostolien tekojen kuudennen luvun alkua kuvauksena diakonin virkaan asettamisesta. Toisekseen hän toteaa diakonin olevan Lutherin mukaan nimenomaan köyhäinhoidon virka.¹²⁸

Arffman ei viittaa tutkimuksessaan sananmukaisesti karitatiiviseen diakoniakäsitykseen, mutta selvästi tulkitsee kohdan olevan osoitus Lutherin rakkauskäsityksestä. Arffman viittaa Lutherin tuon ajankohdan muihin teoksiin, muun muassa Kristityn vapaudesta, jossa tämä puhuu enemmän hyvien tekojen ja uskon välisestä suhteesta.¹²⁹

Edellä lyhyesti esitetyt esimerkit riittävät osoittamaan, että Lutherin teosta Kirkon Baabelin vankeudesta on diakoniakirjallisuudessa usein käytetty osoittamaan, että Luther liittää diakonin tehtävät karitatiiviseen seurakuntalaisten avustamiseen. Edellä on tässä luvussa kuitenkin osoitettu, että toisenlainen tulkinta vaikutta ainakin mahdolliselta jollei todennäköiseltä. Saadaksemme lisävalaistusta Lutherin ajatteluun kyseisessä kirjassa tulee syventyä laajemmin.

---

¹²⁸ Arffman 2008, 52.

¹²⁹ Arffman 2008, 52.

4 Ekklesiologia diakonin viran tulkkina

Kolmannessa luvussa olen esitellyt ja analysoinut niitä kohtia teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta, joissa Luther mainitsee diakonin viran ja yhdistää sen köyhien auttamiseen ja vähemmän tärkeiden kirkollisten toimitusten hoitamiseen. Tähänastisen analyysin perusteella voimme vahvistaa lähtökohdan, että myös lähdeteoksessa diakonin viran suhde karitatiivisen palvelemiseen on olemassa, mutta tämän suhteen perustelut ovat jääneet ainakin jossain määrin avoimiksi.

Voidaksemme ymmärtää sitä kirkollista kokonaisuutta, johon diakonin virka liittyy teoksen Kirkon Baabelin vankeudesta virkateologisessa tematiikassa, on tutkittava Lutherin ekklesiologiaa. Tämä auttaa osaltaan ymmärtämään käännöksiä, joita olen esitellyt aiemman luvun kohdassa 3.2. ja toimii samalla viidennen luvun tematiikkaa valottavana taustalukuna.

Yleisessä Lutherin kirkkokäsitystä koskevassa tutkimuksessa on todettu, että rakkaus, jota kristityt saavat nauttia sekä Jumalalta että toisiltaan, toteutuu seurakunnassa, joka on pyhien yhteys, jonka Pyhä Henki kutsuu kokoon. Seurakunnan kautta Pyhä Henki saarnaa kirkkokansalle ja vie heitä Kristukselle.¹³⁰ Seurakunnassa usko ja toivo tulevat rakkaudessa yhteisiksi ja siellä ovat Sana ja sakramentit.¹³¹ Kirkko opettaa ihmisiä uskon asioissa ja sakramenteilla on suuri hengellinen arvo.¹³²

4.1 Baabelin vankeuden kirkko

Parhaiten tunnettu Luther kirkkokäsitys samanaikaisesti näkyvästä ja näkymättömästä kirkosta on syntynyt Kirkon Baabelin vankeuden jälkeen. Tähän on syynä yhteiskunnallisen tilanteen muutos, joka oli syntynyt evankelisten seurakuntien järjestäytyessä omaksi kirkokseen.¹³³ Sen mukaan Lutherille kirkko oli samanaikaisesti näkyvä ja näkymätön.¹³⁴ Näkyvässä kirkossa olivat läsnä todelliset

---

¹³⁰ Raunio 2001, 170.

¹³¹ Raunio 2001, 171.

¹³² Ryökäs 2006, 97.

¹³³ Ryökäs 2006, 97.

¹³⁴ Ryökäs 2006, 98.

kristityt ja fariseukset, näkymättömän, *todellisen* kirkon muodostivat kuitenkin Jumalan edessä totiset kristityt.

Vuonna 1520 Lutherin ajatus näkyvästä ja näkymättömästä kirkosta ei vielä ole vakiintunut, mutta viitteitä tämän suuntaisesta ajattelusta on havaittavissa teoksessa *Kirkon Baabelin vankeudesta*. Teoksessa hän mainitsee ”oikean kirkon”, johon eivät kaikki Rooman kirkon piispat ja oppineet kuulu, vaan ovat erehtyneet. Kirkon tulee tulkita oppia Pyhän Hengen valistamana.¹³⁵

Teoksessaan Luther esittää ajatuksen, jonka mukaan todellinen Kristuksen kirkko on Jumalan kansa.¹³⁶ Kirkko instituutioon on syntynyt uskon kautta lupauksen sanasta: kirkko ei ole Jumalan sanan yläpuolella, vaan päinvastoin kirkko on Jumalan sanallaan järjestämä.¹³⁷ Jumala siis toimii ihmisten kautta, jotka ovat kokoontuneet yhteen seurakunnaksi.

Näkyvä kirkko ei ollut Lutherille instituutio, vaan uskovien kristittyjen joukko. Kristus tekee työtään uskon kautta ihmisissä ja Pyhä Henki toimii ihmisten kautta.¹³⁸ Kristuksen läheinen suhde kirkkoonsa on verrattavissa avioliittoon.¹³⁹

Teoksessaan *Kirkon Baabelin vankeudesta* Luther asettaa kirkon perustehtäväksi jumalanpalveluksen eli messun ja siinä käytettävät välineet, jotka ovat olennaisia kirkolliselle järjestykselle. Tutkimuksen kannalta olennaisimmiksi analysoitaviksi nousevat Sana, sakramentit¹⁴⁰ ja kirkollinen virka.

4.1.1 Jumalanpalvelus – Jumala palvelee

Teoksessa *Kirkon Baabelin vankeudesta* kirkollisen toiminnan keskuksena on jumalanpalvelus, messu. Paavin kirkko oli vienyt jumalanpalveluksen vankeuteen, jossa messu oli muuttunut hyväksi teoksi ja uhripalvelukseksi. Tämän seurauksena messusta oli ”jumalattomien väärinkäytösten” alhainen rikospaikka, jossa vallitsi

---

¹³⁵ Luther 1959 [1520], 471 & WA 6, 561.

¹³⁶ Luther 1959 [1520], 402 & WA 6, 504.

¹³⁷ Luther 1959 [1520], 471 & WA 6, 561.

¹³⁸ Ryökäs 2006, 97.

¹³⁹ Luther 1959 [1520], 460 & WA 6, 552.

¹⁴⁰ Nimenomaan Lutherin ainoina sakramenteina pitämät kaste ja ehtoollinen.

korruptio ja ahneus.¹⁴¹ Messuja pidettiin erityisten syntien sovittamiseksi, vainajien puolesta ja erilaisten vaikeuksien vuoksi.¹⁴²

Lutherin mukaan jumalanpalveluksen keskuksena oli Kristuksen sana.¹⁴³ Kaikki muu sen oheen kohonneet elementit, kuten liturginen vaatetus, koristukset, laulut, rukoukset, urut ja kynttilät, olivat pelkästään inhimillisiä lisäyksiä, jotka tuli jättää huomiotta.¹⁴⁴

Teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta esiintyy vastapari jumalanpalvelus vastaan epäjumalanpalvelus. Epäjumalanpalvelukseksi Luther kuvaa kirjoitusajankohdan jumalanpalveluksen, josta paavi oli hänen mukaansa vienyt todellisen evankelisen pohjan. Epäjumalanpalveluksen keskiössä on ihmisen sana, joka Lutherin mukaan oli korotettu Kristuksen sanan yli.¹⁴⁵ Ihmisoppiin langennut kirkko oli Aristoteleen kirkko.¹⁴⁶

Kristuksen sanalla Luther tarkoittaa erityisesti ehtoollisen asetussanoja. Asetussanoissa Kristus tuo julki lupauksen syntien anteeksiantamisesta. Lupauksen uskomisen on olennaisinta messuun osallistuessa.¹⁴⁷ Messu oli ymmärrettävä Kristuksen omia sanoja vasten, ei inhimillisen päättelyn tai uskomusten valossa.¹⁴⁸

Voidaankin sanoa, että Lutherille jumalanpalveluksessa oli kysymys nimenomaan siitä, miten Jumala palvelee ihmistä. Palvelemisensa välineinä Jumala käyttää Sanaa ja sakramentteja. Messussa ei ole kysymys Jumalalle osoitetusta uhrista, vaan kristitty osallistuessaan messuun saa vahvistusta ja ravintoa henkilökohtaiselle uskollen.¹⁴⁹

---

¹⁴¹ Luther 1959 [1520], 411 & WA 6, 512.

¹⁴² Luther 1959 [1520], 421 & WA 6, 521.

¹⁴³ Luther 1959 [1520], 412, 427 & WA 6, 512, 525.

¹⁴⁴ Luther 1959 [1520], 411 & WA 6, 512.

¹⁴⁵ Luther 1959 [1520], 409 & WA 6, 510.

¹⁴⁶ Luther 1959 [1520], 406, 408 & WA 6, 508, 509.

¹⁴⁷ Luther 1959 [1520], 416 & WA 6, 517.

¹⁴⁸ Luther 1959 [1520], 412 & WA 6, 512.

¹⁴⁹ Luther 1959 [1520], 424 & WA 6, 523.

4.1.2 Sana ja saarna

Erityinen painoarvo teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta on Jumalan Sanalla ja sen saarnaamisella. Jumalanpalvelus, jossa Jumala palvelee kirkkokansaa, on Sanalla palvelemista. Luther vaati kaiken opetuksen perustuvaksi Raamattuun.¹⁵⁰ Mikä ei perustunut Raamattuun, perustui yksinomaan inhimilliseen arveluun ollen näin toisarvoista säädettäessä kirkollisia doktriineja.¹⁵¹

Tässä yhteydessä on huomattava teoksen luvussa ”Pappeuden sakramentista” toistuva termi, suomeksi ”Sanan palveleminen”, joka löytyy luvussa kolmessa kohdassa.¹⁵² Sanamuoto ”ministerium verbi” on sanatarkasti käännettynä ”sanon palvelus”. Valituissa teoksissa Sanan palvelu on termi, jolla katetaan alkutekstin sanamuodot ”ministerium verbi”¹⁵³ ja ”offitium verbi”¹⁵⁴. Termien sisältö liittyy Jumalan Sanan, Raamatun, papin tehtävään.

Termi voidaan ymmärtää sanan tutkimisena siten, että pappi saa Sanasta valaistusta saarnata. Kaiken perusteella on varsin ymmärrettävää, että Luther vaatii pappeja tuntemaan Raamattua: tämä toisi edellytyksen myös saarnata Jumalan Sanaa. Tässä tapauksessa Sana palvelisi pappia. Tämä sopisi yhteen rukoilemisen kanssa, jonka Luther myöhemmässä tekstissään liittyy kaikessa kokonaisuudessaan papin tehtäviin.¹⁵⁵ Tekstikohdassa 3.2.2 Luther liittyy papin tehtäviksi termiparin sanon palveleminen ja rukoileminen.

Luther kritisoi kanonisten rukoushetkien johtamista papin toimenkuvana, mutta arvosti rukousta. Kyseessä on Lutherin viljelemä raamattu- ja katekismusmeditaatio.¹⁵⁶ Vaikka Luther toteaa useissa kohdoin Kirkon Baabelin vankeudessa, ettei papin tehtävänä ole kanonisten rukoushetkien pitäminen, ei hän kuitenkaan erota rukoustyötä papin virasta. Papille kuuluva Jumalan Sanan tunteminen oli rukousta, meditaatiota. Raamatun lukeminen, rukous ja mietiskely kuuluivat erottamatta yhteen.¹⁵⁷

---

¹⁵⁰ Luther 1959 [1520], 400, 403, 462 & WA 6, 503, 505, 553.

¹⁵¹ Luther 1959 [1520], 406, 407 & WA 6, 508, 509.

¹⁵² Luther 1959 [1520], 474, 476, 477 & WA 6, 563, 565, 566.

¹⁵³ Luther 1959 [1520] 477 & WA 6, 566.

¹⁵⁴ Luther 1959 [1520], 474 & WA 6, 563.

¹⁵⁵ Luther 1959 [1520], 478, 458 & WA 6, 567, 550.

¹⁵⁶ Jolkkonen 2002, .

¹⁵⁷ Jolkkonen 2002, 245.

Jari Jolkkonen on todennut, miten Luther sisällytti raamattu- ja katekismusmeditaatioon myös ehtoollisen asetussanat.¹⁵⁸ Tämä tuo ymmärrystä teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta kohtaan, jossa Luther vaatii ehtoollisen merkityksen olevan saarnan merkittävintä antia.¹⁵⁹ Pappi, joka hakee ymmärrystä Raamatun sanaa lukemalla ja meditoimalla sitä, kykenee saarnaamaan paremmin kaikesta siitä, mitä Jumala ehtoollisessa uskojalle lahjoittaa.

Toinen vaihtoehto on ymmärtää ”ministerium verbi” papin toimittaman seurakunnan palvelemisen Sanan avulla. Pappi käyttäisi välineenään seurakunnan palvelemiseen Jumalan Sanaa, joka toimisi saarnan kautta kirkkokansassa. Lutherin pääpaino tuntuisi olevan saarnatussa Jumalan Sanassa: saarnaamisen tulee olla Sanan saanaa. Sanan saarnaamisen tulisi olla jopa sakramentti konfirmoimisen sijaan.¹⁶⁰ Papin tehtävä on saarnaaminen, johon seurakunta on hänet kutsunut.¹⁶¹

Puhtaasti latinan kieliopin varassa sopii siis hyvin käsittää ”sanan palvelus” hyvin laajasti. Haettaessa ”sanan palvelijan” virkaan esimerkiksi klassisen latinan kielestä, jota Luther osasi, on rinnasteisena ”consulatus” eli konsulinvirka. Yhtä hyvin se merkitsee konsulikautta ja konsulina toimimista yleensä, mukaan lukien sopivuus ja pätevyys viranhoitoon, siinä tarvittavat taidot ja taipumukset, tiedot ja taidot. Niinpä papin tehtäviin voi katsoa liittyneen kaiken sen, mitä vaadittiin, jotta sanan monipuolinen palveleminen olisi toteutunut.

4.1.3 Sakramentit

Reformaation aikana ajateltiin yleisesti Rooman kirkon ja evankelisten kirkkojen sakramenttiteologisen eron liittyvän uskon ja tekojen vastakkainasetteluun.¹⁶² Rooman kirkon sakramenttiteologia perustui lähdeteoksen kirjoittamisen aikaan teologialle *ex opere operato*, jonka mukaan sakramentit vaikuttavat tehdyn teon perusteella.¹⁶³ Tämä merkitsisi sakramentin vaikuttavan ilman uskoa kaiken sen,

---

¹⁵⁸ Jolkkonen 2002, 247.

¹⁵⁹ Luther 1959 [1520], & WA 6, .

¹⁶⁰ Luther 1959 [1520], 457 & WA 6, 549.

¹⁶¹ Luther 1959 [1520], 475 & WA 6, 564.

¹⁶² Huovinen 2002, 255.

¹⁶³ Huovinen 2002, 254.

minkä Raamattu on ehtoollisen lahjaksi luvannut. Oleellisinta on teko, joka vaikuttaa sakramentissa ja jonka ehtoolliselle osallistuva vastaanottaa.

Teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta Lutherin mukaan messun teologiaan liittyi Rooman kirkossa kolme merkittävää väärinkäytöstä. Ensinnäkin ehtoollinen, leivän sakramentti, messun keskeinen osa, oli joutunut väärinkäytön kohteeksi. Uhrina olivat maallikot: ehtoollinen jaettiin molemmissa muodoissaan ainoastaan papeille, maallikoiden saadessa ainoastaan leivän.¹⁶⁴ Maallikot eivät saaneet edes kuulla ehtoollisen konsekraatio-, eli asetussanoja, vaikka asetussanojen kuuleminen onkin sakramentin ymmärtämiseksi ja uskon vahvistukseksi olennaista.¹⁶⁵

Toisekseen Lutherin mukaan ehtoolliseen oli liitetty väärä oppi, transsubstantiaatio, jonka mukaan ehtoollisessa jaettavat aineet muuttuisivat todellisiksi Kristuksen ruumiiksi ja vereksi.¹⁶⁶ Vastineena hän esittää opin, jonka tunnemme luterilaisessa dogmatiikassa reaali-presensinä: ehtoollisaineet ovat todellinen leipä ja todellinen viini.¹⁶⁷ Kolmas väärinkäytös oli opetus ehtoollisesta messu-uhrioppina.¹⁶⁸

Teoksessaan Kirkon Baabelin vankeudesta Luther nostaa sakramenttiteologiansa perustaksi *lupauksen* ja *merkin*. Lutherin mukaan Jumala on kautta aikojen osoittanut hyvyytensä antamalla uskovilleen lupauksen armostaan, johon on liittynyt näkyvä merkki. Usko lupaukseen tuottaa uskovalle lahjaksi elämän ja autuuden.¹⁶⁹ Merkinä sakramenteissa on kasteessa vesi, ehtoollisella viini ja leipä.

Luther kritisoi Rooman teologeja siitä, miten he laiminlöivät lupauksen sanan keskittymällä riitelemään näkyvän merkin olemuksesta.¹⁷⁰ Vääristyneessä ehtoolliskäsityksessä Rooman kirkon johto oli antanut palvonnan merkille, kuitenkin tärkeintä oli usko lupaukseen. Pelkkä usko lupaukseen oli kokonainen sakramentti ja riittävä pelastukseen.¹⁷¹

Sakramentti vahvistaa kristityn uskoa. Uskolla ehtoollisvieras ottaa vastaan merkin, leivän ja viinin, jotka tulee jakaa myös maallikoille. Usko uskoo Jumalan antamaan lupaukseen. Tämä usko on edellytyksenä vaikuttavalle sakramentille ja ilman uskoa

---

¹⁶⁴ Luther 1959 [1520], 394 & WA 6, 498.

¹⁶⁵ Luther 1959 [1520], 416 & WA 6, 516.

¹⁶⁶ Luther 1959 [1520], 408 & WA 6, 509.

¹⁶⁷ Luther 1959 [1520], 406 & WA 6, 508.

¹⁶⁸ Luther 1959 [1520], 411 & WA 6, 512.

¹⁶⁹ Luther 1959 [1520], 414 & WA 6, 514.

¹⁷⁰ Luther 1959 [1520], 437 & WA 6, 533.

¹⁷¹ Luther 1959 [1520], 405 & WA 6, 507.

on sakramentin näkyvän aineen nauttiminen hyödytöntä.¹⁷² Reformaation seurauksena syntyneet evankeliset kirkot painottivat Lutherin mukaisesti ehtoolliselle osallistuvan kristityn henkilökohtaista uskoa. Sakramentti otetaan vastaan uskolla, jonka seurauksena sakramentti alkaa vaikuttaa.¹⁷³

4.1.4 Vastaanottamisen ekklesiologia

Merkittävin lahja, jonka Kristus Lutherin mukaan lahjoittaa messussa, on syntien anteeksiantamuksen lupaus, jonka sisältönä on testamentti. Testamentti on kuolevan ihmisen viimeinen tahto ja liittyy Lutherin mukaan inkarnaatioon ja Kristuksen kuolemaan syntien sovittamiseksi ristillä. Messuvieras ei ole teoillaan, kuten oikeanlaisella valmistautumisellaan ansainnut syntien sovitusta, vaan hän saattaa ottaa kaiken vastaan Kristuksen lupaamana lahjana ilmaiseksi. Arvolliseen vastaanottamiseen riittää usko.¹⁷⁴

Lutherin näkemys kirkosta kirjassa Kirkon Baabelin vankeudesta painottaa ihmistä Jumalan lahjan vastaanottajana. Jumala palvelee Sanassa ja sakramenteissa, ja ihminen on vain apuvälineenä. Tämä johdattaa tarkastelemaan Lutherin virkateologiaa. Mutta sitä ennen on tässä yhteydessä syytä vielä tarkastella viran asemaa Lutherin ekklesiologiassa.

4.2 Viranhoito kirkossa

Lutherin ekklesiologiaan liittyy olennaisesti virka. Kirkon Baabelin vankeudesta viralla on korostunut merkitys, onhan kirjan kantava teema kirkollisen viran väärinkäyttäminen. Rooman kirkko oli Lutherin mukaan kahlinnut kirkkokansan pappisviran orjuuteen, Baabelin pakkosiirtolaisuuteen. Kaiken ylimpänä virkaketjun huipulla oli paavi, jonka virka oli yksinomaan röyhkeää vallankäyttöä.¹⁷⁵

---

¹⁷² Luther 1959 [1520], 436 & WA 6, 533.

¹⁷³ Huovinen 2002, 255.

¹⁷⁴ Luther 1959 [1520], 413, 420 & WA 6, 513, 520.

¹⁷⁵ Luther 1959 [1520], 394 & WA 6, 498.

Lutherin mukaan papin ja piispan ei kuulu olla seremoniamestari, kanonisten rukoushetkien toimittaja¹⁷⁶, eikä messu-uhripappi, joka uudelleen uhraa Kristuksen kirkkokansan puolesta. Mitään näistä kun Raamattu ei Lutherin mukaan määrää papin tehtäväksi.¹⁷⁷

Luther puhuu teoksessaan kahdenlaisesta pappeudesta. Seurakunnallisen elämän perustana on kristittyjen yleinen pappuus. Tämän hän erottaa varsinaisesta virkapappeudesta.

4.2.1 Yleinen pappuus

Lähimmäisen palveluun liittyy Lutherin teologiassa läheisesti sielunhoito. Luther piti sielunhoidollista toimintaa jokaisen kristityn tehtävänä. Viitaten Matteuksen evankeliumin lukuun 12 hän totesi, että kahden tai kolmen kristityn kohdatessa on läsnä kirkko. Lohduttaminen ja syntien anteeksiantamus on siinä hetkessä läsnä.¹⁷⁸

Teoksessa Luther tuo esille ajatuksen kaikkien kristittyjen hengellisestä pappeudesta, johon liitytään pyhän kasteen kautta: kaikki kristityt ovat pappeja. Perusteeksi Luther esitti ensimmäisen Pietarin kirjeen toisen luvun: Kristityt ovat kaikki pappeja. Kirkolliset virat, diakoni luonnollisesti mukaan lukien, tuntuisivat rakentuvan yleisen pappouden varaan. Pappi on yleisen pappouden viranhaltijoista saarnaamaan ja kastamaan kutsuttu ja asetettu mies.¹⁷⁹

Yleiseen pappouteen liittyy läheisesti rippi. Luther tiedosti asian ja kävi teoksessaan määrittämään päästönävainten oikeita omistajia: heitä olivat kastetut seurakuntalaiset.¹⁸⁰ Veljen suusta kuultu syntien anteeksiantamuksen sana on Kristuksen omaa puhetta.¹⁸¹ Sen vastaanottava syntinen saa rauhan uskon kautta Jumalan laupeudessa.¹⁸²

---

¹⁷⁶ Luther 1959 [1520], 474 & WA 6, 563.

¹⁷⁷ Luther 1959 [1520], 475 & WA 6, 565.

¹⁷⁸ Ryökäs 2006, 167.

¹⁷⁹ Luther 1959 [1520], 474 & WA 6, 563.

¹⁸⁰ Luther 1959 [1520], 446, 454 & WA 6, 541, 547.

¹⁸¹ Luther 1959 [1520], 454 & WA 6, 547.

¹⁸² Luther 1959 [1520], 453 & WA 6, 546.

Ajatus on merkittävä, sillä nimenomaan oikeus synninpäästön sanoihin antoi kirkon viranhaltijoille merkittävimmän vallan yli kirkkokansan. Ajatus kristittyjen yhteisestä oikeudesta synninpäästöön vei pohjan kirkolliselta valta-asemalta. Jokaisen kristityn pappeuden perustana oli kasteen lisäksi usko. Uskovien maallikoiden arkiset kotiaskareet ovat pyhempää, kuin virkapappien ja luostarivilvoittelijoiden paastoamiset ja teot, joista puuttuu usko.¹⁸³

Voitelu yleiseen pappeuteen tulee Pyhäältä Hengeltä ja yleinen pappuus lähentää toisiinsa virkapappeja ja maallikoita.¹⁸⁴ Sakramenttien äärellä kaikki ovat samanarvoisia.¹⁸⁵ Ripin kautta synneistään vapautetut ovat kaikki keskenään veljiä, eikä ripin pidättämisestä paavin viran alle seurannut muuta kuin hirmuvaltiutta.¹⁸⁶

Teoksessaan Luther puhuu luvussa, joka on otsikoitu ”Viimeisen voitelun sakramentista”, sairaiden luona käymisestä, viitaten Jaakobin kirjeen viidenteen lukuun. Tätä tehtävää hän ei ajattele papeille, vaan hän käsittää presbyteereillä tarkoitettavan seurakunnan vanhimpia. Luther toteaa Jaakobin kuvaavan seurakunnan vanhimpien ja arvokkaimpien kristittyjen tehtäväksi vierailun sairaiden luona. Seurakunnan vanhimmat parantavat sairaan uskon rukouksella.¹⁸⁷ Tässä tapauksessa maallikot ovat Lutherin teologiassa työväline kirkollisessa palvelutyössä.

Teoksessaan Kirkon Baabelin vankeudessa Luther totesi papin viran olevan seurakunnan palvelemisen virka. Seurakunta on asettanut pappeja, jotka eivät ole heidän yläpuolellaan, vaan jotka päinvastoin ovat heidän palveluksessaan. Papista ei tee pappia papiksi vihkimisen sakramentti, vaan papiksi vihkiminen on seurakunnan muoto valita itselleen saarnaaja: sanan palvelija.¹⁸⁸

---

¹⁸³ Luther 1959 [1520], 446 & WA 6, 541.

¹⁸⁴ Luther 1959 [1520], 477 & WA 6, 566.

¹⁸⁵ Luther 1959 [1520], 426 & WA 6, 525.

¹⁸⁶ Luther 1959 [1520], 455 & WA 6, 548.

¹⁸⁷ Luther 1959 [1520], 481 & WA 6, 569.

¹⁸⁸ Luther 1959 [1520], 474 & WA 6, 563.

4.2.2 Kirkollinen virka

Kirkon Baabelin vankeuden merkittävän rakennelman muodostavat kirkon virkojen väliset suhteet. Luther mainitsee kirkon viroista piispan, papin, diakonin ja alidiakonin. Luther mainitsee yhdessä kohdassa myös arkkipiispan viran, mutta ei käsittele virkaa tarkemmin.¹⁸⁹

Luther katsoo papin tehtäväksi kaitsemisen: pastori on laumansa kaitseja. Kaitsemissa hän katsoo olevan kysymys opettamisesta.¹⁹⁰ Luther mainitsee piispan tehtäväksi kasteeseen liittyvien väärin opetusten poistamisen. Kirjoittaessaan kasteen sakramentista Luther liittyy erityisesti piispan tehtävään pedagogisen piirteen opettaa uskonoppia. Hän suorii aikansa piispoja tehtävänsä laiminlyömisestä ja tietämättömyydestä: sen sijaan, että piispat opettaisivat kasteen oppia, he pitävät tehtävänsä arvonimenä.¹⁹¹ Piispan arvo sai Lutherin mukaan kirkon opettajat ylpeiksi ja tuntemaan itsensä korkea-arvoisiksi ”herroiksi”.¹⁹²

Lutherin virkateologiassa saarnaaminen ja sakramenttien hoitaminen oli sekä papin että piispan viran keskeinen tunnus.¹⁹³ Pappien ei kuulu olla kirkkokansan yläpuolella, vaan Sanan palvelemisen ja sakramenttien jakamisen tehtävä tuli järjestyksen vuoksi organisoida viranhaltijoille.¹⁹⁴ Sanan ja sakramenttien oikea käyttö olivat myöhemmin merkittävä osa reformaation ohjelmaa ja Luther loi tässä perusteita kymmenen vuotta myöhemmin laadittuun Augsburgin tunnustukseen.¹⁹⁵

Luther kuvaa virkapappeutta eräänlaisena seurakunnan parlamentaarisenä ilmentymänä: papit eivät ole herroja kirkollisen rahvaan yläpuolella, vaan luottamustehtävissä toimivia viranhaltijoita, jotka toimivat virassaan seurakunnan mandaatilla.¹⁹⁶ Pappi voidaan asian niin vaatiessa myös vapauttaa tehtävistään seurakunnan päätöksellä, eikä pappisvirka ole siten kuolemaan saakka kestävä.¹⁹⁷

---

¹⁸⁹ Luther 1959 [1520], 473 & WA 6, 562.

¹⁹⁰ Luther 1959 [1520], 475 & WA 6, 564.

¹⁹¹ Luther 1959 [1520], 429 & WA 6, 527.

¹⁹² Luther 1959 [1520], 457 & WA 6, 550.

¹⁹³ Luther 1959 [1520], 474 & WA 6, 563.

¹⁹⁴ Ryökäs 2006, 85.

¹⁹⁵ ”Kirkko on pyhien yhteisö, jossa evankeliumi puhtaasti julistetaan ja sakramentit oikein toimitetaan. Kirkon todelliseen ykseyteen riittää yksimielisyyden evankeliumin opista ja sakramenttien toimittamisesta.” CA VII, 1530.

¹⁹⁶ Luther 1959 [1520], 475 & WA 6, 564.

¹⁹⁷ Luther 1959 [1520], 478 & WA 6, 567.

Pappi hoitaa virkaansa ensinnäkin sakramenteilla.¹⁹⁸ Pappi kastaa seurakunnan jäsenyyteen vastasyntyneet lapset ja toimittaa messun.¹⁹⁹ Pappi nostaa messussa näkyvän aineen seurakunnan nähtäväksi ja julistaa sen perusteena olevat asetussanat, testamentin, joka synnyttää seurakuntalaisissa uskoa.²⁰⁰

Sakramenttien jakamisen lisäksi papin viran perimmäinen tehtävä on saarnaaminen, Sanan palvelu. Sanan palvelu on Sanan selittämistä kirkkokansalle.²⁰¹ Teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta Luther ymmärtää Sanan saarnan uskoa synnyttävänä toimintana, joka tekee kristityn arvolliseksi saapumaan ehtoollispöytänsä. Saarnan oli Lutherin mukaan oltava sellaista, että se synnyttää uskon ja pitää kristityn uskossa.²⁰²

Lutherin käsitys diakonin virasta muodostui korkeakirkollisemmaksi myöhemmissä reformaation vaiheissa. Hänen tiedetään vuonna 1525 vihkineen virkaan yhden diakonin, Georg Rölerin, jolla tiedetään olleen sakraalisia tehtäviä. Röler muun muassa kastoi Lutherin lapsen.²⁰³ Reformaatio toi mukanaan virkarakenteen uudistumisen. Sen myötä diakonit vähitellen hävisivät ja kolmisäikeinen virkarakenne, johon diakonin viran transitionaalisuus liittyi, purkautui evankelisista kirkoista.²⁰⁴

Luther ei teoksessaan Kirkon Baabelin vankeudesta määritellyt viran työtehtäviä luettelomalla erilaisia konkreettisia toimia. Hän puhui kirkon virasta asiana, joka palveli uskon syntymistä. Virka oli virka suhteessa seurakuntaan.

4.3 Yhteenveto

Teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta Lutherille jumalanpalvelus oli kirkollisen elämän keskus. Jumalanpalveluksessa oli hänen mukaansa kysymys siitä, että Jumala palvelee ihmistä – ei siis toisin päin, kuten hänen mukaansa voisi päätellä Rooman kirkon opettaman transsubstantiaatio-opin ja messu-uhriopin perusteella.

---

¹⁹⁸ Luther 1959 [1520], 405, 422 & WA 6, 507, 521.

¹⁹⁹ Luther 1959 [1520], 424 & WA 6, 523.

²⁰⁰ Luther 1959 [1520], 426 & WA 6 524.

²⁰¹ Luther 1959 [1520], 474 & WA 6, 563.

²⁰² Luther 1959 [1520], 415 & WA 6, 514.

²⁰³ Ryökäs – Tahvanainen 2011, 146.

²⁰⁴ Ryökäs 2006, 85.

Jumalanpalveluksessa Kristus on läsnä ja palvelee ihmistä Sanansa kautta. Sana on väline, jolla Kristus lähestyy ihmistä, synnyttäen uskon, joka on ainoa ja samalla luovuttamaton edellytys ehtoolliselle osallistumiseen. Ehtoollisella on läsnä Jumalan rakkaus. Sanan julistamista varten on kirkossa hengellinen papin ja piispan virka, jotka välikätenä toimittavat Jumalan Sanan ihmisen sydämeen.

Ekklesiologisesta näkökulmasta voidaan todeta, että Lutherin tarkoituksena oli ilmaista teoksessaan kirkollisille viroille selkeä työnjako. Tähän toteamukseen yhtyy tutkimuksessaan diakonian virasta myös Koskenvesa Diakonian oppikirjassa.²⁰⁵

Tutkimuksen tässä vaiheessa on syytä tiedostaa kirkollisen viran liittyvän uskon vastaanottamiseen ja vahvistumiseen. Virka liittyy välineenä jumalanpalvelukseen, jumalanpalvelus vanhurskauttamiseen. Tämä on viran hengellinen ulottuvuus, jonka keskiössä on Sanan palvelijan virka.

Seurakuntaan kuuluu myös ajallisesti vähäosaisia, jotka tarvitsevat asianmukaista apua toimeentulokseen. Tämä muodostaa materiaalisen auttamisen tarpeen, johon teoksessa liittyy diakonin virka. Jumalanpalveluksessa korostui nimenomaan hengellinen virka papin ja piispan toimituksen myötä. Tämä antaa merkittävän syyn todeta kohdassa 3.2.2 puhuttavan diakonista nimenomaan papin palvelijana.

Kirkollisten virkojen tehtävät on siis jaettava seurakunnan jäsenten tarpeen mukaan. Kuitenkin diakonin ja papiston virkojen ero ei ole niin etäinen kuin tämän perusteella voisi olettaa. Ajatuskulku johtaa tutkielman seuraavaan vaiheeseen. On syytä arvioida kokonaisuutena kaikkea edellä analysoitua tutkimustulosta. Luku viisi on osaltaan analyysi, jonka perusteella voimme tehdä johtopäätökset kysymykselle diakonin virasta teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta.

---

²⁰⁵ Helosvuori & Koskenvesa & Niemelä & Veikkola 2002, 41.

5 Kirkon virka - palveluvirka

Diakonin virka on osa kirkon virkarakennetta. Virkarakenne ilmentää sitä kokonaisuutta, jota välineenään käyttäen Jumala toimii kirkkonsa keskellä. Aiemmassa luvussa totesimme, miten Lutherin mukaan kirkko on yhteisöllinen kokonaisuus, Jumalan kansa, jossa Jumala palvelee Sanalla ja sakramenteilla. Jumalanpalveluksessa Hän tuo julki armonsa ja herättää uskon.

Sanaa ja sakramenteja hoitavat kirkolliset viranhaltijat. Voimme todeta tässä vaiheessa, että Lutherin mukaan kirkolliset virat, vaikka eivät ole itse tarkoitus, ovat uskon syntymisen näkökulmasta välttämättömiä välineitä seurakunnassa. Seuraavaksi etenemme tarkastelemaan kirkollisen viran kautta vastaanotetun uskon vaikutusta seurakunnan elämässä.

Kirkolliseen toimintaan ymmärretään perinteisessä diakonian viran ymmärtämisessä nykyään kuuluvan karitatiivisen työmuodon, johon liitetään diakonin virka ja jonka olennaisena osana on lähimmäisten *palveleminen*. Teoksessaan *Kirkon Baabelin vankeudesta* myös Luther yhdistää viran ja palvelemisen. Luther toteaa, miten kaikki kirkolliset virat ovat nimenomaan palvelustoimia, eivät ”valtoja, mahteja eikä hallituksia”. Hän argumentoi sellaista virkakäsitystä vastaan, joka riistää kirkolliselta viralta nimenomaan sen palvelevan sisällön.²⁰⁶

Kuitenkin virkaan sidotulle karitatiiviselle toiminnalle on Lutherilla varattu erilainen muoto kuin mitä myöhemmin syntynyt diakoniakäsitys ymmärtää. Tämä käy selväksi, kun seuraavaksi analysoin kokonaiskuvan siitä, millaisesta palvelemisesta teoksessa *Kirkon Baabelin vankeudesta* on kysymys.

5.1 Kirkollisen palvelemisen perusteet

Teoksessa *Kirkon Baabelin vankeudesta* hahmottuu kuva kristillisestä seurakunnasta, joka on ennen kaikkea palveleva yhteisö. Teoksessa Luther puhuu ihmisten auttamisesta kahdessa mielessä, hengellisessä ja materiaalisessa. Näihin liittyy

---

²⁰⁶ Luther 1959 [1520], 449 & WA 6, 543.

oleellisesti käsitys virasta. Tämä ajatus tulee esiin tekstikohdan 3.2.2 tematiikassa: papille kuuluu hengellinen palveleminen, diakonille materiaallinen.

Lähtökohtanani on, että teoksessa kirkollisten virkojen välisten suhteiden voidaan sanoa ilmentävän Lutherin ajattelussa palvelussuhteita. Pappouden eri asteet palvelevat toisiaan eri tehtävissä ja seurakuntaa. Seurakunnan palvelemissä on hengellinen ja materiaalisella taso.

Tutkittaessa Lutherin käsitystä virasta ja palvelusta on ymmärrettävä lähdekieltä. Latinankielessä virkaan, myös kirkolliseen virkaan, liittyvät termit kuuluvat ”minist”-sanaperheeseen. Sanaperheen eri muodot viittaavat sisällöllisesti palvelemiseen, toimittamiseen ja tarjoilemiseen; samoin henkilökuntaan, miehistöön ja ministeriin. Sanat muodostuvat latinan kieliopin mukaisesti joko maskuliini- tai feminiinimuodon mukaisesti. Teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta virkaan liittyvät esiintymät ovat maskuliinimuotoisia ja liittyvät nimenomaan kirkollisiin virkoihin.

On tarkoituksenmukaista analysoida tarkemmin, millaisia palvelemiseen liittyviä tehtäviä Luther liittää teoksessaan mainitsemiin kirkollisiin virkoihin. Käsitellen seuraavaksi kohtia, joissa hän erityisesti ottaa kantaa eri virkoihin liittyvään palveluvastuuseen.

5.1.1 Hengellinen palveleminen

Kuten edellisessä luvussa todettiin, Lutherille jo kristityn lähimmäisenä toimiminen on virka ja toi tullessaan yksilöllisen vastuun palvelemisesta. Rippi on siis osa kristityn viranhoitoa ja Luther liittää ripin yleiseen pappouteen. Lutherin lähtökohtana on siis viranhoito, jossa viran kautta seurakunnan jäsenet hengellisesti hoitavat toisiaan.

Teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta virkapappoudessa on kysymys palvelutehtävästä, jolla pappi palvelee seurakuntaa. Kohtia, joissa Luther liittää pappouden ”minist”-sanaperheeseen kuuluviin sanoihin, on useita. Tärkeä osuus on luvulla ”Papiksi vihkimisestä”, jossa reformaattori erityisesti esittelee virkateologiaansa.

Kuten aiemmassa luvussa totesimme, jumalanpalveluksessa on kysymys siitä, miten Jumala palvelee seurakuntaansa Sanalla ja sakramenteilla. Pappuus ei ole sakramentti, mutta kuitenkin Kristuksen asettama saarnan ja sakramenttien virka.²⁰⁷ Jumalanpalveluksessa toimittajana oleva pappi on virkansa puolesta kirkkokansan palvelija, joka palvelustoimensa hoitajana ei ole kirkkokansan yläpuolella.²⁰⁸

Sillä sakramentti ei kuulu papeille, vaan kaikille, eivätkä papit ole sen herroja, vaan **palvelijoita**.. --- Samoinhan pappien tulee **palvelijoina** toimittaa kaste ja synninpäästö niitä haluaville, joilla on niihin oikeus.²⁰⁹

Tekstikohdassa Luther puhuu ehtoollisen sakramentin väärinkäyttämistä, jossa ainoastaan papit saivat sakramentin molemmat muodot. Pappien päätettävissä ei ole maallikkojen oikeus molempiin muotoihin, vaan viinin kieltäminen maallikoilta on oikeuden riistämistä, johon papilla ei ole oikeutta. Maallikoille riittää usko pelastukseen myös siinä tapauksessa, ettei heille jaeta sakramentin molempia muotoja, mutta Kristuksen edessä ”hirmuvaltiaat papit” joutuvat syytteeseen.²¹⁰

Papin on palvelijana sitä vastoin oltava kuuliainen seurakunnalle, joka kutsuu papin tehtäviinsä. Tämä viittaa yleisen pappuuden nojalla seurakunnan papille antamaan palveluviran mandaattiin.

Mutta ne, joita me sanomme papeiksi, ovat meidän valitsemiamme **palvelijoita**, jotka tekevät kaikki tehtävänsä meidän nimessämme. Pappuus on siis vain **palvelusta**.²¹¹

Mikäli pappi ei toimittanut virkaansa sopivalla tavalla, hänet piti olla myös mahdollista erottaa tehtävistään. Tämä on nähtävä Lutherin vastauksena pappisviran sakramentaalisuuteen: papin virka ei ole elämänmittainen sakramentti, joka siis myös

---

²⁰⁷ Luther 1959 [1520], 474 & WA 6, 563.

²⁰⁸ Luther 1959 [1520], 449. “Non enim imperia, non potestates, non dominationes, sed **ministerial** in Ecclesia sua constituit” WA 6, 543.

²⁰⁹ Luther 1959 [1520], 405. “Sacramentum non est sacerdotum sed omnium, nec domini sunt sacerdotes sed **ministry**.. --- Sicut baptismum et absolutionem debent petendi, tanquam ius habenti, ipsi **ministry**, quod si non dederint..” WA 6, 507.

²¹⁰ Luther 1959 [1520], 405 WA 6, 507.

²¹¹ Luther 1959 [1520], 475. “Sacerdotes vero quos vocatus **ministry** sunt ex nobis electi, qui nostro nomine omnia faciant, et sacerdotium aliud nihil est quam **ministerium**.” WA 6, 564.

veisi papilta mahdollisuuden avioitumiseen, vaan palvelutehtävä, ja tehtävästä voidaan vapauttaa.²¹²

Kun siis voimme Raamatusta nähdä, ettei pappuus ole mitään muuta kuin **palvelusta**, niin en voi mitenkään käsittää, miksi ei jostakin papista voisi jälleen tulla maallikko.²¹³

Saarnavirassa toimiminen on papin seurakunnalle toimittamaa palvelusta. Luther varoittaa lukijaansa saapumasta jumalanpalvelukseen sillä asenteella, että tämä tulisi tuomaan jotakin omastaan, vaan pelkästään kuulemaan lupauksen sanaa. Messuvieras ei itse toimita mitään palvelusta, vaan hän tulee

uskomaan kaikki ja ottamaan vastaan sitä, mitä pappi siellä julistaa ja lupaa **palvelustoimensa** puolesta.²¹⁴

Pappi Jumalan palvelijana toimii Jumalan suuna maan päällä toimittaessaan sakramenttia ja lausueessaan siihen liittyvää lupautta, jonka keskiössä on syntien anteeksiantamus.²¹⁵

Pappi palvelee sakramenteilla. Kasteella sakramenttia toimittava pappi toimii Jumalan käsinä.²¹⁶ Ehtoollisella papin tehtävä on jakaa leipä ja viini Kristuksen edustajana. Kristus toimittaa vieraan työnsä sakramenttien kautta, vaikka pappi olisi jumalaton.²¹⁷

---

²¹² Luther 1959 [1520], 478 & WA 6, 567.

²¹³ Luther 1959 [1520], 478. “Quantum ergo e scripturis docemur, cum **ministerium** sit id, quod nos sacerdotium vocamus, Prorsus non video, qua ratione rursus nequeat laicus fieri semel sacerdos factus...” WA 6, 567.

²¹⁴ Luther 1959 [1520], 417. “.. tibi illic promittuntur seu promissa pronunciantur per **ministerium** sacerdotis” WA 6, 517.

²¹⁵ Luther 1959 [1520], 433. “Per quod dominus in coelo sedens te in aquam suis minibus propriis mergit et remissionem peccatorum promittit in terries voce hominis tibi loquens per os **ministry** sui.” WA 6, 530.

²¹⁶ Luther 1959 [1520], 433. “**Ministrum** hominem” WA 6, 530.

²¹⁷ “sacramenti proferre et **ministrare**” WA 6, 526.

Sillä pyhittäessään sakramentin ja jakaessaan sitä papit ovat meidän **palvelijoitamme**, jotka tosin eivät tee meille aktiivisesti mitään hyvää tekoa, vaan joiden välityksellä saamme lupauksen ja merkin ja saamme passiivisesti osallisuuden Ehtoolliseen.²¹⁸

Papin toimittama palvelus on sitä työtä, jolla Jumala toimii seurakunnassaan. Jumala on jumalanpalveluksessa aktiivinen toimija, ihminen voi ainoastaan ottaa vastaan sen, mitä Kristus Sanassa lupaa. Lupauksen Sanan saarnaa ja näkyvän aineen, merkin, jakaa messua toimittava pappi. Jumala vaikuttaa papin kautta vierasta työtään.²¹⁹

Sitä [rukousta] ei voida antaa Jumalalle tai ihmisille, vaan Jumala yksin antaa sen papin **palveluksen** välityksellä niille, jotka ottavat sen vastaan yksin uskossa, ilman mitään tekoja tai ansioita. --- Mutta, kuten sanottu, messu on jumalallisen lupauksen hyvä teko, joka papin välityksellä tarjotaan kaikille ihmisille.²²⁰

Tässä tekstikappaleessa papin osuus Jumalan lahjojen välittäjänä korostuu. Valittujen teosten suomennos jatkaa ajatusta papista palvelijana jumalallisen lupauksen hyvän teon jakajana käyttäen sanaa ”tarjota”. Lutherin tässä kohdin käyttämä ”exhibere” -verbi liittyy ennemminkin näyttämiseen, kuvaamiseen ja ilmaisemiseen, eikä niinkään tarjoamiseen, jonka voisi yhdistää ajatukseen ehtoolliseen pöytäpalvelemisena.

Tärkein osa uskon syntymisessä on Sanan palveleminen, eli saarnaaminen. Messupappi ei ole oikea pappi, sillä hän ei saarnaa eikä ole kutsuttu palvelemaan saarnavirassa. Saarnavirka on profeetta Malakiasta mukailleen enkelin, sanansaattajan virka.

Ole sen tähden varma siitä, että se, joka ei ole Herran Sebaotin sanansaattaja tai joka niin sanoakseni on kutsuttu muuhun kuin palvelemaan sellaisena, ei suinkaan ole mikään pappi.²²¹

---

²¹⁸ Luther 1959 [1520], 422. “Sunt enim sacerdotes consecrando et ministrando **ministry** nostril, per quos non offerimus bonum opus aut communicamus active, sed per eos promissiones et signum accipimus etcommunicamur passive.” WA 6, 521.

²¹⁹ Luther 1959 [1520], 428 & WA 6, 526.

²²⁰ Luther 1959 [1520], 424. “Sed solus deus per **ministerium** sacerdotisdat eam hominibus, qui accipiunt eam fide sola sine ullis operibus aut meritis. --- At missa (ut dixi) beneficium est promissionis divinae, per manum sacerdotum hominibus exhibitium.” WA 6, 522.

²²¹ Luther 1959 [1520], 475. “Certus ergo sis, qui non est angelus domini exercituum aut ad aliud quam ad angelatum,, ut sic dixerim, vocatur, sacerdos prorsus non sit.” WA 6, 564.

On huomattavaa, miten Luther lähentää papin ja piispan virkojen välisen suhteen. Aiemmin tekstikohdassa 3.2.2 puhuttiin piispan ja papin yhteisestä tehtävästä saarnata. Piispa ei ole ylimys papin yläpuolella, vaan yhtäläillä pappi, jolla on sama julistamisen tehtävä. Piispan työalue on laajempi: pappi toimii paikallisessa seurakunnassa, piispa hiippakunnallisella tasolla. Papin ja piispan virkojen lähentämisen voidaan ymmärtää osaksi Lutherin teoksessaan Kirkon Baabelin vankeudesta esittämänsä pyrkimystä lähentää papistoa suhteessa maallikoihin.

5.1.2 Materiaalinen auttaminen

Erityisesti tekstikohdassa 3.2.2 puhutaan vähäosaisten materiaalisesta avustamisesta. Köyhien materiaallinen auttaminen on kuulunut seurakunnan toiminnan luonteeseen alusta asti. Tämän Luther osoittaa viittaavan Apostolien tekojen seurakuntapalvelijoiden asettamisen. Voidaan päätellä, että Luther halusi palata Raamatun osoittamaan ja kuvaamaan alkuseurakunnan malliin.²²²

Edellä esitetystä tekstistä ”ajallisten huolten taakka” on tulkittavissa kahdellakin tavalla. Luther voi viitata aikaisemmin käsittelemässäni tekstikohdassa lueteltuihin papin virkaan nähden toisarvoisiin kirkollisiin toimituksiin, jotka riistivät aikaa papilta rukoilemisesta ja sanan palvelemisesta. Diakonin tehtävänä olisi siinä tapauksessa virantoimituksella palveleminen siten, että pappi voi keskittyä seurakunnan palvelemisen kannalta olennaisiin tehtäviin.

Tekstin voisi tulkita myös tarkoittavan, että papit voisivat keskittyä materiaalsen avun jakamisen sijaan rukoilemiseen ja sananpalvelukseen. Kuitenkaan sitä ei ole aiheellista olettaa tässä tarkoitettavan. Ainakaan papin virkaan ei ole perinteisesti liitetty ”kirkon varojen jakamista köyhille” viran päätehtävänä.

Lutherin reformaation varhaisen vaiheen teologiassa diakonin tehtävä köyhien auttajana on ilmeinen. Tämä käy ilmi hänen saarnassaan, jonka hän piti vuonna 1522 Tapaninpäivänä. Luther liittää diakonin palvelustoimen esikuvaksi pyhän Stefanoksen.²²³ Saarnassaan hän puhuu myös ”ajallisesta”, joiden jakamisesta hän puhui teoksessaan Kirkon Baabelin vankeudesta, kohdassa 3.2.2. Tosin sana on

---

²²² Arffman 2008, 52.

²²³ Ryökäs - Tahvanainen 2011, 146.

molemmissa yhteyksissä käännetty samalla suomenkielisellä sanalla, alkuteksti muodostaa syvemmän määrittelemisen ongelmalliseksi: alkukieli on Tapaninpäivän saarnassa saksa, lähdeoksessa latina. Saarnassa hän ottaa myös esiin kysymyksen diakonin tehtävästä, johon ei kuulu epistola- ja evankeliumitekstien lukeminen jumalanpalveluksissa.²²⁴

Teoksessaan Kirkon Baabelin vankeudessa Luther peräänkuuluttaa kirkon vastuuta materiaalisen tuen antajana. Määrittäessään diakonin tehtäviä siten, kuten edellä luvussa 3.2.2 on kerrottu, Luther puhuu kirkon varojen jakamisesta köyhille. Kysymyksessä voi olla Lutherin aikaisemmin samassa teoksessa mainitsema alkukirkollinen tapa tuoda messuun mukaan ruokaa ja juomia, ”kollektioita”, joita jaettiin apua tarvitseville.²²⁵

Teoksessa kirkon Baabelin vankeudesta Luther liittää köyhien auttamisen kuuluvaksi piispan virkaan.

Näin he ovat olevinaan piispoja, vaikka he täydellisesti halveksivatkin piispojen todellisia tehtäviä, nimittäin evankeliumin saarnaamista ja huolenpitoa köyhistä.²²⁶

Luther mainitsee piispan tehtäviksi evankeliumin saarnaamisen ja köyhien auttamisen (huolenpidon). Tekstikohta on merkittävä siksi, että siinä toistuu samat elementit, jotka Luther on liittänyt muihin virkoihin teoksessaan. Teksti on ymmärrettävä siten, että piispa johtaa hiippakuntaa ja järjestää hallinnollisella johtamisellaan seurakuntien köyhäinhoidon.

Kaiken edellisen analyysin perusteella voidaan ymmärtää Kirkon Baabelin vankeudessa -teoksen ajatus niin, että mainituissa kohdissa on kysymys hengellisen viran palvelustoimesta. Diakonin osa on linkki tapahtumaketjussa: piispa organisoii, pappi puhuu, diakoni toimii vapauttamalla papin saarnaamaan huolehtimalla köyhistä.

Vaikka diakoni toiminnallaan vapauttaa papin varsinaiseen tehtäväänsä saarnavirkaan, voitaneen todeta, ettei diakoni ole kuitenkaan papin palvelija. Papin

---

²²⁴ Ryökäs - Tahvanainen 2011, 147.

²²⁵ Luther 1959 [1520], 425 & WA 6, 524.

²²⁶ Luther 1959 [1520], 453. “Nam et occulta sibi reservant, deinde nominatis a se confessoribus revelari mandant, ad vexandas scilicet hominum conscientias, solum pontificantes, officiis veris pontificum prorsus, quae sunt Euangelizare et pauperes curare, contemptis.”

palveleminen sisältäisi todennäköisesti paljon muitakin toimintoja, kuin mitä Luther teoksessaan luettelee.

Vaikka teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta Luther määrittelee piispalle köyhien hoitamisen organisoimisen ja diakonille käytännöllisen köyhienhoidon, ei hän puhu suoraa diakonin ja piispan virkojen välisestä suhteesta. Piispan virka ilmestyy yhdessä papin viran kanssa, jolloin on yleisimmin kysymys yhteisistä tehtävistä.

Tekstikohdassa 3.2.1 Luther puhuu papille toisarvoisista tehtävistä, jotka voisi suorittaa kuka tahansa maallikko tai diakoni. Latinan kieliopin perusteella saarnaviran ulkopuolisissa tehtävissä Lutherin mukaan voidaan hyvinkin käyttää ”diakoneja ja maallikoita”. Tässä mielessä on kyseessä rinnastus.

Maallikon ja diakonin rinnastaminen tuo uuden ulottuvuuden myös käytännön teologiaan maallikoista. Teoksessa Kirkon Baabelin vankeudessa maallikko ei ole pelkkä passiivinen messun kuuntelija, vaan myös aktiivinen toimija kirkollisessa toimitusten viitekehyksessä. Samassa luvussa pappeudesta Luther toteaa hengellisten viranhaltijoiden ja maallikkojen eriarvoistamisen olevan Rooman kirkon johdon alhainen tarkoitus.²²⁷

Lutherin käsitys diakonin virasta ei Kirkon Baabelin vankeudessa teoksen perusteella ole ainakaan liturginen. Liturgian tulee olla ennen kaikkea Sanalla palvelemista, joten pappi on keskeisessä osassa jumalanpalvelusta. Diakoni itsenäisenä liturgisena viranhaltijana ei sovi kuvaan.²²⁸

Diakonin toimittama palvelu on siis kahdenlainen. Hänen varsinainen työnsä on toimia köyhien parissa, jossa tehtävässään diakoni jakaa kirkon varoja niitä tarvitseville. Tehtävän Luther käsittää Apostolien tekojen mukaiseksi palvelutoimeksi. Tehtävän luonne on kuitenkin toinen kuin karitatiivisesti painottunut diakonia-käsitteen tulkinta asian ymmärtää: diakonin viran sisältämän palvelutoimen vastaanottaja on pappi, joka vapautuu ajallisten huolten taakasta ja pääsee syventymään rukouselämään ja keskittymään omaan seurakunnalliseen palvelemiseensa, jonka ytimenä on Sanan palveleminen.

---

²²⁷ Luther 1959 [1520], 474 & WA 6, 563.

²²⁸ Ryökäs 2006, 119.

5.2 Jumalanpalvelus rakkauden välineenä

Olen tässä luvussa käsitellyt laajasti Lutherin käsitystä virasta palveluvirkana. Kaikki kirkolliseen palvelemiseen liittyvät termit viittaavat papin virkaan ja teos Kirkon Baabelin vankeudesta korostaa pappia palvelijana: palvelu on varattu papille, ei diakonille.

Teoksessa ilmenevä palvelu liittyy jumalanpalvelukseen, joka on papin ja piispan vastuualuetta. Seuraavaksi on tarpeen analysoida karitatiivisen toiminnan osuutta palvelemisen kokonaisuudessa.

5.2.1 Evankeliumi

Lutherille Sanan palvelu on evankeliumin julistamista. Evankeliumi, joka tulee kreikankielisestä sanasta εὐαγγέλιον, merkitsee ”hyvää sanomaa”. Kirkolla on arvovalta jakaa evankeliumia ja tällä tavalla Augustinuskin oli asian käsittänyt, Luther huomauttaa. Kirkko ei ole evankeliumin yläpuolella, vaan sen jakaja Pyhän Hengen kautta.²²⁹

Kirkollisessa palvelussa on kysymys järjestyksestä, jolla rakkaus toteutuu ja virka liittyy asiaan. Evankeliumi on kirkollisen palveluviran keskiössä. Luther katsoi tarpeelliseksi, että hänen saarnansa uskosta ei jäisi sananhelinäksi. Evankeliumissa oli voima ja sen tulee myös näkyä.²³⁰

Evankeliumi on Lutherille ensinnäkin Kristuksen sanaa evankeliumitekstissä. Uudessa testamentissa on neljä evankeliumia eli kertomusta Jeesuksesta, Matteuksen, Markuksen, Luukkaan ja Johanneksen mukaan. Jumalanpalveluksessa tärkeintä evankeliumia ovat ehtoollisen asetussanat, jotka antavat ymmärryksen ehtoollisen hengelliseen merkitykseen; on kysymys evankeliumin totuudesta.²³¹

Toisinaan on tulkittu, että Lutherin mukaan usko on Raamatun evankeliumikirjojen lukemisen aikaansaama reaktio.²³² Teoksessa Luther korostaa Raamattua Jumalan

---

²²⁹ Luther 1959 [1520], 471 & WA 6, 561.

²³⁰ Arffman 2008, 57.

²³¹ Luther 1959 [1520], 403, 424, 426, 427.

²³² Ryökäs 2009, 78.

sanana, mutta käyttää sitä ennemminkin saarnan perustuksena. Evankeliumin julistaminen toteutuu saarnassa, jonka kautta Kristus synnyttää uskon.²³³ Kirkollisessa palvelemisessa Lutherille tuntuisi oleva sielunhoidollinen ulottuvuus. Evankeliumin saarnaamisen korostaminen viittaa keerygmaattiseen sielunhoitoon.

Teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta papin ja piispan toteuttama Sanan palveleminen on perimmältään evankeliumin julistamisen virka. Sanan palvelemisen syvin merkitys on iloisen sanoman julistaminen ja ellei joku halua evankeliumia julistaa, ei hänen Lutherin mukaan kannata vihkiytyä papin virkaan.²³⁴

Erityisesti evankeliumin sisältö on ilosanoma syntien anteeksiantamisesta. Syntien anteeksiantamus on Lutherille evankeliumin sisältö ja messun summa.²³⁵ Hyvitysteoista ei ole kysymys, vaan sisäisesti uudistuneen totisen kristityn uudesta elämänlaadusta, jonka perustana on usko ja uskossa vaikuttava Kristus.²³⁶ Evankeliumi on väline, jolla Kristus saavuttaa ihmisen ja ihminen tulee osalliseksi Kristuksesta.²³⁷

Teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta evankeliumi on syytä ymmärtää nimenomaan evankeliumin saarnaamisena, messussa kuultavan jumalallisen lupauksen selittämisenä.²³⁸ Luther kritisoi toisaalla aikansa piispoja myös evankeliumin julistamisen laiminlyömisestä. Hän toteaa Kristuksen lähettäneen apostolinsa saarnaamaan evankeliumia, minkä tehtävän piispat katsovat ylen keskittyen ”omiin taruihinsa” ja Kristuksen äänen sijaan kuuluttavat ainoastaan omaa ääntään.²³⁹ Pappien ja piispojen tulee tuntea evankeliumi ja saarnata sitä.²⁴⁰

Edelleen ei pappeus ole edelleen muuta kuin sanan palvelusta, sanan, sanon minä, ei lain sanan, vaan evankeliumin.²⁴¹

---

²³³ Luther 1959 [1520], 415 & WA 6, 516.

²³⁴ Luther 1959 [1520], 477 & WA 6, 566.

²³⁵ Luther 1959 [1520], 427 & WA 6, 525.

²³⁶ Luther 1959 [1520], & WA 6, .

²³⁷ Mannermaa 1995, 81.

²³⁸ Luther 1959 [1520], 427 & WA 6, 525.

²³⁹ Luther 1959 [1520], 440 & WA 6, 536.

²⁴⁰ Luther 1959 [1520], 463, 476 & WA 6, 554, 566.

²⁴¹ Luther 1959 [1520], 477. “Ac per hoc ordinis sacramentum, si quicquam est, esse nihil aliud, quam ritium quondam vocandi alicuius in ministerium Ecclesiasticum, deinde sacerdotium proprie esse non nisi ministerium verbi, verbi, inquam, non legis sed Euangelii.” WA 6, 566.

Luther katsoi piispojen pitävän sakramenttien hoitamista ja evankeliumin saarnaamista itselleen liian halpana tehtävänä, jättäen nämä todelliset tehtävänsä muille keskittyen ulkonaisesti kauniimpiin jumalanpalvelusmuotoihin.²⁴² Näin korkea-arvoisina pidetyt kirkon ruhtinaat olivatkin osoittautuneet ”saatanan synagogien ja hänen pimeytensä” ruhtinaiksi.²⁴³

5.2.2 Kristityn ja Kristuksen yhdistyminen

Evankeliumin julistamisen vaikuttama usko johtaa oppiin pyhityksestä. Pyhityksellä on Lutherin teologiassa vanhurskauttamisopin rinnalla olennainen merkitys. Tämä auttaa meitä ymmärtämään karitatiivisen rakkauden luonnetta, joka tulee esille myös teoksessa *Kirkon Baabelin vankeudesta*. Vanhurskautettu ihminen tulee osalliseksi, eli partisipoi Kristuksen kanssa. Tämän seurauksena Kristus ja kristitty yhdistyvät.²⁴⁴

Keskustelun Lutherin pyhitysoopista avasi erityisesti Tuomo Mannermaan tutkimus *In ipsa fide Christus adest*.²⁴⁵ Kuten teoksen nimi antaa ymmärtää, on Mannermaan kantava ajatus Kristuksen läsnäolosta kristityn uskossa. Lutherin vanhurskauttamisoppiin liittyy erottamattomana osana mystiikka, joka Mannermaa tiivistää nimitykseen *unio personalis*. On kysymys siitä, että vaikka ”vanha ihminen” on kristityssä lain alla, mutta Kristus on niin läheisesti uskovaistaan, että Hän jopa asuu hänessä. Yhteisessä Hengen elämässä kristitty kiinnittyy Kristukseen ja Hänen uskoonsa siten, että heistä tulee yhtä.²⁴⁶

Lutherin teologiassa vanhurskauttamisessa on kysymys ihmisen sisäisestä muuttumisesta, jossa Jumala on itse läsnä ihmisen sydämessä. Tämä on paljon enemmän, kuin mitä niin kutsuttu forensinen vanhurskaaksi lukeminen sisältää.²⁴⁷

---

²⁴² Luther 1959 [1520], 457 & WA 6, 549.

²⁴³ Luther 1959 [1520], 476 & WA 6, 565.

²⁴⁴ Peura 2002, 217.

²⁴⁵ Mannermaa, 1979.

²⁴⁶ Mannermaa 1979, 41, 54.

²⁴⁷ Ryökäs 2006, 66.

Uskossaan Kristuksen kanssa yhdistynyt ihminen pääsee osalliseksi Kristuksen rakkaudesta ja saa halun rakastaa.²⁴⁸

Ajatus on läsnä myös teoksessa Kirkon Baabelin vankeudessa: ihmiset tulee pyhittää Sanalla ja rukouksella.²⁴⁹ Luther kuvailee Kristuksen rakkauden liittymistä Pyhän Hengen kautta kristityssä tapahtuvaan uudistumiseen. Ihminen, joka uskoo Kristuksen lupaukset tosiksi, kokee uuden syntymän.

Tätä uskoa seuraa sitten heti itsestään sydämen ihana liikutus, joka laajentaa ihmisen henkeä ja tekee sen hedelmää tuottavaksi (tämä on uskossa Kristukseen Pyhän Hengen kautta meille lahjoitettu rakkaus) ja vetää ihmisen Kristuksen, anteliaan ja hyvän lahjoittajan luo, niin että ihmisestä tulee kokonaan toinen ja uusi.²⁵⁰

Tekstissä kuvataan, miten Pyhän Hengen kautta kokonaan uudeksi syntynyt ihminen jumalallisen lahjan vastaanottajana vastavuoroisesti rakastaa Kristusta. Lutherin ajatuksena on, että saarnattu evankeliumi synnyttää kuulijoissaan uskon, jonka seurauksena Kristus asettuu asumaan ihmisen sydämeen. Tämän seurauksena sanan kuulijassa syttyy rakkaus lähimmäiseen ja tämä saa ihmisen uudella sydämellä tekemään rakkaudentyötä lähimmäisiään kohtaan.²⁵¹

Teoksessaan Kirkon Baabelin vankeudesta Luther kuvaa uskon sellaisena voimana ja ominaisuutena ihmisessä, että se sai kristityn rakkaudessa tekemään hyviä tekoja. Usko itsessään on lahja, eikä sen vastaanottaja voi tarjota Jumalalle vastalahjaa ollen pelkästään vastaanottaja, joka perustaa uskonsa Jumalan antamaan lupaukseen. Jumala lahjoittaa parannuksen Sanassaan, jonka ihminen ottaa vastaan uskolla ja tästä seuraa rakkaus, joka saa ihmisen tekemään hyviä tekoja. Sana on messun tärkein anti uskon synnyttäjänä.²⁵²

Lutherin mukaan ihmisen ei tarvitse itse murehtia hyvistä teoistaan, eikä tehdä niitä omilla voimillaan, vaan kristitty teki niitä vapaaehtoisesti, jopa mielellään.²⁵³ Kun ihminen on uskon kautta uudistunut, hän iloitsee siitä, että *saa* olla lähimmäistensä

---

²⁴⁸ Mannermaa 1979, 44.

²⁴⁹ Luther 1959 [1520], 458 & WA 6, 550.

²⁵⁰ Luther 1959 [1520], 415. "Ad hanc fidem mox sequetur sua sponte dulcissimus affectus cordis, quo dilatur et impinguatur spiritus hominis (haec est charitas, per spiritum sanctum in fide Christi donata), ut in Christum, tam largum et benignum testatorem, rapiatur fiatque penitus alius et novus homo." WA 6, 515.

²⁵¹ Arffman 2008, 47.

²⁵² Luther 1520, 412 & WA 6, 513.

²⁵³ Arffman 2008, 48.

palveluksessa ja haluaa tehdä lähimmäiselleen sen, minkä haluaa tehtäväksi itselleen.²⁵⁴

5.2.3 Karitatiivinen palveleminen

Jumalanpalveluksessa on läsnä rakkaus. Kristuksen lupaus, joka sisältyy ehtoollisen asetussanoihin: ”Ottakaa ja syökää”, on ilmaisua Kristuksen ihmisiä kohtaan tuntemasta rakkaudesta. Kristuksen rakkaus on lahjoittavaa rakkautta: asetussanoissa Hän ilmaisee halun antaa ihmiselle synnit anteeksi. Tämä on testamentti, liitto, jonka Hän sinetöi omalla kuolemallaan.²⁵⁵ Vastavuoroisesti ihmiseltä odotetaan tämän rakkauden ylistämistä.²⁵⁶ Teoksessaan Kirkon Baabelin vankeudesta Luther esittelee käsityksensä kristillisestä rakkaudesta soteriologisessa merkityksessä.

Evankeliumin sana ansaitsemattomasta armosta on tärkein jumalanpalveluksen osa, sillä se synnyttää uskon. Uskollaan kristitty tarttuu lupaukseen, jolla Jumala tulee ihmistä lähelle. Armosta vastaanotettua uskoa seuraa rakkaus. Rakkaus saa ihmisen tekemään hyviä tekoja, sillä rakkaus täyttää lain.²⁵⁷ Jumalanpalveluksessa rakkaus on kahtalainen: Kristuksen rakkaus kristittyihin ja kristittyjen rakkaus Kristukseen ja lähimmäisiin. Jumala ei tarvitse kristityn rakkauden tekoja, vaan ne tulee Lutherin mukaan suunnata lähimmäisten palvelemiseen.²⁵⁸

Luther, enteillen kirkon hajoamista, toteaa ”muutamien”, siis mitä ilmeisimmin Rooman teologien, taistelevan ulkonaisten menojen puolesta rakkautta vastaan. Ajatuksen taustalla on tulkittavissa vastakkainasettelu: ahneudesta juontuva vallantavoittelu vastaan pyyteetön, kristillinen rakkaus *agape*. Tutkimuksen kannalta merkittävää on huomata, miten Luther liittää messuun ja ehtoolliseen rakkauden. Molempien ehtoollisaineiden jakamisen yksin papeille olisi ulkonaisten menojen

---

²⁵⁴ Raunio 2002, 179.

²⁵⁵ Luther 1959 [1520], 415. “Ecce o homo peccator et damnatus, ex mera gratuitaque **charitate**” WA 6, 515.

²⁵⁶ Luther 1959 [1520], 415. “hanc meam in te **charitatem** et largitatem praedices et laudes.” WA 6, 515.

²⁵⁷ Luther 1959 [1520], 413. “Verbum dei omnium primum est, quod sequitur fides, fidem **charitas**, Charitas deinde facit omne bonum opus, quia non operatur malum, immo est plenitudo legis” WA 6, 514.

²⁵⁸ Luther 1959 [1520], 416 & WA 6, 516.

korostamista keskinäisen rakkauden sijaan. Ehtoollisvieraiden keskinäinen karitatiivinen rakkaus on olennainen osa ehtoollisen viettoa.²⁵⁹

Luther siirtää messun tarkoittamaan laajemmin kristityn elämää. Se, mitä Jumala odottaa ihmisiltä, eivät ole teot, vaan usko. Ihmisen tulee pitää Jumalan lupaus totena, ja luottamalla lupaukseen ihminen palvelee Häntä uskossa, toivossa ja rakkaudessa.²⁶⁰ Tämä on Lutherin mukaan oikeaa jumalanpalvelusta ja rukousta, seurausta uskosta. Lupauksen Sanaa tulee saarnata ja opettaa messussa. Ellei opeteta, ei silloin voida harjoittaa uskoa, eikä ilman uskoa ole toivoa eikä rakkautta.²⁶¹

Karitatiivisen rakkauden kohderyhmä on teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta seurakunta, erityisesti sen köyhät. Tässä mielessä diakonin työ on meidän tuntemamme karitatiivisen diakoniakäsityksemme mukaista. Diakonin virka ei kuitenkaan ole rakkaudentyötä, kuin rakkaudentyön ilmentymä. Lähimmäisenrakkaus toteutuu diakonin työssä, mutta Jumalan toimittama karitatiivinen työ ilmenee messussa, jossa hän käyttää välineinään Sanaa ja sakramenteja, joiden välittäjänä toimii jumalanpalvelusta toimittava sananpalvelija, pappi tai piispa.

Lienee oikeutettua kysyä: eikö kaikki lähimmäisen auttaminen ole todettavissa karitatiiviseksi diakoniatoiminnaksi? Nykytulkintaan kuuluu ajatus, että lähimmäisen auttaminen – johon Luther diakonit määräsi – on aina diakonista toimintaa.²⁶² Eräessä mielessä voidaan Lutherin teologian katsoa olevan rakkauden teologiaa, joten kaikesta huolimatta väite, ettei rakkaudella ollut mitään tekemistä diakonin viran kanssa, olisi sängen yksipuolinen. Kaiken kaikessa vaikutti Jumala armonsa ja rakkautensa kautta.

Luther ei kirjassaan Kirkon Baabelin vankeudesta liitä itse diakonin virkaan karitatiivisen rakkauden periaatteita. Hän ei puhu orjallisesta rakkaudesta – tämä sotii hänen rakkauskäsitystäänkin vastaan: rakkaus on Hengen hedelmä ja evankeliumin kautta syntynyt rakkaus palvelee vapaaehtoisesti, ilman pakkoa. Jumala on rakastanut kristittyä ilman ansiota ja usko opettaa kristittyä rakastamaan lähimmäistään samalla tavalla. Rakkaus liittyy jokaisen kristityn elämään, eikä sitä

---

²⁵⁹ Luther 1959 [1520], 402. “sicuti quidam pro cerimoniais pugnans contra **charitatem**.” WA 6, 504.

²⁶⁰ Luther 1959 [1520], 416. “ac sic fide, spe et **charitate** colatur” WA 6, 516.

²⁶¹ Luther 1959 [1520], 416. ”sine fide, spe et **charitate** quae latia?” WA 6, 517.

²⁶² Ryökäs – Tahvanainen 2011

voida ”ulkoistaa” laitosdiakoniaan, jossa kaiken lisäksi palveleminen tapahtuu orjallisesta rakkaudesta.

Diakoni liittyy kirkollisen virkarakenteen osana kokonaisuuteen: hänen toimensa on jumalanpalveluksen ulkopuolella, kirkon vähävaraisten kanssa. Diakonin palvelustoimi on käytännönläheistä, eikä virkaan itsessään liity karitatiivisuutta. Kuitenkin diakoni toimii osana karitatiivista kokonaisuutta siten, että hänen palvelemisensa todellisena kohteena on Sanan palvelusta toimittava pappi: evankeliumin julistaja.

5.3 Yhteenveto

Teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta Martti Luther korostaa ekklesiologista palvelustoimea. Palvelustarvetta on kahtalaista: hengellistä ja aineellista. Kokonaisuudessaan työnjaossa on kysymys siitä, miten seurakunnassa järjestetään palveluvastuu.

Martti Lutherille rakkaudessa palveleminen oli paljon enemmän kuin mitä kuuluu myöhemmin syntyneen karitatiivisen diakonikäsityksen sisältöön. Palveleminen oli kokonaisvaltaista toimintaa: Sanalla hoidetun kristillisen seurakunnan tehtävä oli huolehtia niin ajallisesti kuin hengellisesti heikoista.

Koko toiminnan keskuksena on Jumala, joka toimii efektiivisesti seurakunnassaan. Työvälineenään Hän käyttää evankeliumin saarnaa ja sakramenteja. Evankeliumin saarnaamista ja sakramenttien jakamista varten seurakunta kutsuu ja asettaa virkaansa papit.

Papisto suorittaa hengellistä palvelemista. Piispoilla on teoksen perusteella kaksoistehtävä linkkinä papin ja diakonin välillä: heidän tulee hiippakunnassaan toisaalta saarnata, ohjata pappien toimintaa sekä valvoa opillista puhtautta ja toiseksi organisoida köyhäinhoito.

Edellä esitetty johtaa päättelemään, että teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta palvelemisen keskeinen muoto on hengellinen evankeliumin julistamisen ja sakramenttien jakamisen virka. Karitatiivisuus toteutuu uskon seurauksena ja tätä

taustaa vasten on lopulta ymmärrettävä, että karitatiivisuuden tärkein väline on evankeliumin julistamisen virka.

Diakoni karitatiivisen työn ilmentymänä on vain osa tätä kokonaisvaltaista karitatiivisen yhteisön kokonaisuutta. Pappi jakaa evankeliumia, diakoni avustuksia. Diakonin virka on täten linkki tapahtumaketjussa: piispa organisoii ja pitää huolta oikeasta uskonopin opettamisesta, pappi saarnaa ja toimittaa sakramentit ja diakoni toimii köyhien parissa.

Näin tulkittuna karitatiivisen toiminnan lähtökohta on jumalanpalveluksessa. Kirkon Baabelin vankeudessa viruva Kristuksen kirkko on kaikesta päätellen hyvin omavarainen: rakastavan Kristuksen puoliso, seurakunta, joka pitää huolen omistaan. Seurakunta kokoontuu Jumalan palveltavaksi evankeliumin saarnan ja pyhän ehtoollisen äärelle, jossa seurakuntalaiset saavat uskolleen vahvistusta.

Pyhä Henki toimittaa hyvän työnsä ihmisen sydämessä ja sen seurauksena syntyy usko. Usko on Kristuksen läsnäoloa kristityssä ja se muuttaa synnin turmelemaa ihmistä. Hengen hedelmä on rakkaus ja rakkaus haluaa toimittaa myös aineellista hyvää vähäosaisille.

Sanan ja sakramentin äärelle kokoontunut kirkkokansa on Lutherilla rakkauden yhteisö. Mitä tulee vastuuseen köyhistä, on seurakunta teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta keskeisessä asemassa. Rakkaus ei saa kristittyä jäämään passiivisena rakkaudentyön ulkopuolelle, vaan toimimaan. Jotta tämä toteutuisi sujuvasti, tarvitaan käytännöllinen virka, joka palvelee kokonaisuutta.

Diakoni toimii aineellisen avun välittäjänä. Virkaan itsessään ei Lutherin mukaan liity karitatiivisuuden tunnetta tai ulottuvuutta: diakoni toimii jakomiehenä, kuten uusien diakoniatutkimus on osoittanut alun perin olleenkin.²⁶³ Diakoni toimii nimenomaan ei-hengellisenä avustusten jakajana messun ulkopuolella, varsinaisen karitatiivisen toiminnan tapahtuessa messussa, jonka keskeisessä roolissa toimii pappi.

Nimenomaan tähän palvelemiseen liittyy karitatiivisuus ja papin palvelus on sananmukaisesti karitatiivista palvelusta. Lutherin ajattelussa rakkaus ja diakonia eräiltä osin liittyvät toisiinsa. Kuitenkin on kysymys pelkästä työnjaosta: pappi

---

²⁶³ Ryökäs, 2009, 43.

saarnaa, kristityt alkavat toimia ja diakoni järjestää avustuksien jakamisen. Voidaankin sanoa, että seurakunta on köyhäinhoidossa tekijänä, joka saa voimansa ja ”polttoaineensa” Jumalan Sanan saarnasta ja ottaa vähäosaisista huolehtimisen osaksi arkielämää.

6 Loppupäätelmiä

Tutkielman lähtökohtana oli kysymys: mikä on Lutherin diakonikäsitys teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta? Diakonian ymmärtäminen on osa laajaa palvelemisen kokonaisuutta, joka on vaatinut taakseen laajoja analyysilukuja.

Tutkimuksen alussa totesin diakonia-termin kokoneen historiansa aikana merkittäviä sisällöllisiä muutoksia. Kenties merkittävien mullistusten oli 1800-luvun sisarkotidiakonian kehittyminen ja sen aikaansaamat teologiset painotukset. Rakkaudenpalvelun liittäminen diak -sanaperheeseen kuuluviin sanoihin on olennainen osa kehitystä.

Tarkastellessamme Lutherin teosta Kirkon Baabelin vankeudesta, johon on merkittävässä suomalaisissa diakonia-alan tutkimuksissa viitattu, voimme tehdä seuraavanlaisia johtopäätöksiä. Luther antaa teoksessaan tehtäviä diakonille köyhien palvelijana ja vähemmän tärkeiden kirkollisten toimitusten toimittajana, mutta diakonin työn merkitys on erilaisia kuin on perinteisesti ymmärretty: diakoni vapauttaa papin Sanan palvelukseen ja rukoilemiseen.

Pappi oli kirjan kirjoittamisen aikaan omassa vankeudessaan, täysin toisenlaisissa tehtävissä, kuin mitä opin korkein auktoriteetti, Raamattu Jumalan Sanana määrää. Jos pappi ei saarnaa evankeliumia, ei hän ole Lutherin mukaan oikea seurakunnan palvelija. Seurakunta jää pelon valtaan ja epäjumalanpalvelukseen – todelliseen Baabelin vankeuteen. Uskon syntyminen on luterilaisessa opissa ollut kirkollisen viran merkittävin tehtävä. Tämä tulee esille korostuneesti myös reformaation merkittävimmässä opillisessa dokumentissa, Augsburgin tunnustuksessa.²⁶⁴

Luther liitti karitatiivisen rakkauden kirkolliseen elämään, kuitenkin ei diakonin virkaan, vaan jumalanpalvelukseen, jonka keskiössä on Sanan palvelus: evankeliumin saarna. Evankeliumi herättää kuulijassa, kirkkokansassa, uskon. Kun pappi saarnaa Sanaa, evankeliumin viesti syntien anteeksiantamuksesta saavuttaa seurakuntalaisen ja alkaa vaikuttaa hänen sydämessään.

---

²⁶⁴ ”Jotta saisimme tämän uskon, on asetettu evankeliumin opettamisen ja sakramenttien jakamisen virka. Sanaa ja sakramenteja välineinä käyttäen lahjoitetaan Pyhä Henki, joka niissä, jotka kuulevat evankeliumin, vaikuttaa uskon missä ja milloin Jumala hyväksi näkee. Toisin sanoen Jumala vanhurskauttaa Kristuksen tähden eikä meidän ansiomme tähden ne, jotka uskovat, että heidän Kristuksen tähden otetaan armoon, jotta me uskon kautta (Gal. 3:14) saisimme luvattun Hengen (Gal. 3).” Augsburgin tunnustus, V.

Varsinaisen karitatiivinen palvelija on siis pappi, ei diakoni. Tämän osoittaa kaikki ne kohdat teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta, joissa puhutaan karitatiivisesta rakkaudesta: termit teoksessa eivät viittaa diakonin toimialaan, vaan papin.

Usko saa kristityn tekemään hyviä tekoja: uskossa on läsnä Kristus itse kaikkine lahjoineen. Hyvät teot eivät kohdistu Jumalaan (tästä oli kysymys Rooman kirkon harjoittamassa aneakaupassa), Jumala kun ei tarvitse meidän hyviä tekojamme. Lähimmäisemme sen sijaan niitä tarvitsevat ja heidän auttamisekseen ovat hyvät teot suunnattava.²⁶⁵

Jumalan kristityn hyvälle teoille asettama järjestys on Lutherin teologiassa tärkeä. Luther ei halveksunut hyviä tekoja, vaan opetti, että ne olivat Rooman kirkon johdon väärin ymmärtämiä. Hän ei vähätellyt hyviä tekoja. Hyvät teot olivat Hengen hedelmää ja väistämätön seuraus Jumalan Sanan vaikutuksesta ihmisessä. Tärkeintä oli ensinnäkin se, että ne seurasivat parannusta, toisekseen se, että ne kohdistuivat apua tarvitsevaan lähimmäiseen. Hyvillä teoilla ei ostettu irtopisteitä Jumalan edessä, ihminen kun pelastuu yksin uskosta, yksin armosta ja Kristuksen tähden, ei omien hyvien tekojensa ansiosta.

Mikä on sitten diakonin osuus tässä järjestyksessä? Tuohon aikaan diakonin virka oli laajasti käytössä. Diakonit johtivat diakoniatoimintaan erikoistuneita laitoksia. He lukivat jumalanpalvelustekstejä ja avustivat ehtoollisella. He olivat teologeja, jotka sittemmin vihittäisiin papeiksi. Liturginen käyttö oli Lutherin mukaan diakonin viran väärinkäyttöä, kuitenkin hän ei ollut aikeissa poistaa diakonin virkaa.

Lähimmäisen auttamisen organisoimiseen oli syytä saada asiaan kuuluva toimitsija. Toimitsija vapauttaisi papin ajallisista huolistaan siten, että pappi saisi vapaammin hoitaa jumalasuhdettaan Raamattuun tutustumalla ja rukoilemalla, pysyäkseen näin itse totisena kristittynä. Pappi saisi myös vapaammin keskittyä hänelle varattuun alkuperäiseen erityistehtäväänsä, Jumalan Sanan saarnaamiseen ja sakramenttien hoitamiseen.

Tähän tehtävään oli diakoni mitä sopivin henkilö ja Luther tunsu diakonin raamatullisen perustan. Ensisijaisesti Luther osoittaa teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta papeille heidän tehtävänsä evankeliumin julistajana. Toisekseen hän varsinaisen kritiikkinsä ohessa osoittaa diakoneille toisella sormellaan Apostolien

---

²⁶⁵ Luther 1959 [1520], 416 & WA 6, 516.

tekojen kuudetta lukua ja toisella köyhyyden aikaansaamaa työmaata. Tästä on kyse alaluvun 3.2.2 sisällössä.

Diakonin tehtävän nimenomaan pappien avustajana osoittaa myös alaluvussa 3.2.1 esittelemäni ja analysoimani tekstikappale. Papin kuuluu kantaa huolta ja hoitaa taidolla saarnavirkkaa. Papin ei kuulu vihkiä kelloja tai konfirmoida lapsia, ainakaan niillä ei tule rasittaa itseään. Näistä huolista papin vapauttaa diakoni. Myös diakoni oli tuolloin Kristuksen kirkon Baabelin vankeudessa: hänen virkansa tehtävänä olisi tullut olla köyhien hoitaminen.

Lutherille Kirkon Baabelin vankeudessa viruva diakoni ei ole pappi eikä maallikko. Hän on jotain siltä väliltä. Häntä on käytetty kirkkohistoriassa ehtoollisavustajana, sen Cyprianus on osoittanut. He olivat lukeneet jumalanpalvelustekstejä niissä jumalanpalveluksissa, joihin nuori Martti Luther oli osallistunut. Jos he ovat kihloissa, myöskään he eivät saa purkaa kihlaustaan papiksi vihkimisen vuoksi, seurakunnan kaitsijan kun tulee olla yhden vaimon mies, kuten Luther on osoittanut Paavalin sanoneen.

Lutherin kuvaama Kristuksen kirkko on nimenomaan palveleva kirkko. Seurakunnan jumalanpalvelus on sitä, että Jumala palvelee seurakuntaa sanalla ja sakramenteilla. Jumalanpalvelukseen kokoontuva palveleva seurakunta koostuu kastetuista ja uskovista ihmisistä, jotka ovat asettaneet palvelukseensa erilaisia kirkollisia palveluvirkoja. Jumala toimii hengellisten palvelusvirkojen kautta lahjoittaen armoa kaipaaville Kristuksen ja kaikki hänen aarteensa. Kristuksen aarteista osallisina kristityt halusivat auttaa lähimmäisiään, toimia karitatiivisesti. Materiaalinen auttaminen oli organisoitava diakonille.

Olisi siis kaikesta päätellen yksipuolista todeta, miten diakoni olisi karitatiivisen diakonian keskushenkilö, jonka palvelutoimen sivutuotteena papisto saisi aikaa rukoilemiseen ja Sanan palvelemiseen. Diakonin virka on sitä vastoin sivutuote varsinaiselle seurakunnalliselle karitatiiviselle palvelemiselle, Sanan palvelemiselle.

Sanan palveleminen on karitatiivisen toiminnan lähtökohta, jossa Pyhän Hengen seurauksena seurakuntalaiset palvelevat apua kaipaavia lähimmäisiään. Tässä vaiheessa tulee diakonin virka, jonka palvelemisen pääasiana on papin vapauttaminen Sanan palveluun ja keskittyminen köyhien auttamiseen.

Karitatiivisuutta hänen toimeensa ei kuulu: hän on jakomies ja hänen virkansa tapahtuu varsinaisen karitatiivisen työmuodon ulkopuolella.

Ei kuitenkaan ole syytä todeta, ettei diakonin ominaisuuksiin kuuluisi karitatiivisia puolia: onhan hän seurakuntalainen; maallikko, joka on kastettuna Sanan vastaanottajana ja ehtoollisvieraana yhtälailla osallinen Kristuksen lahjoittavasta rakkaudesta. Myös diakoni on osallinen seurakunnan yhteisestä rakkaudesta. Diakoni toimittaa virkaansa kaikesta päätellen yksilönä karitatiivisesti orientoituneena. Diakonin virka kuitenkaan ei ole teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta karitatiivinen työväline. Papin virka on.

Pohdittaessa Lutherin diakonikäsitystä teoksessa Kirkon Baabelin vankeudesta saavutettu tulos herättää paljon kysymyksiä: Onko näin ymmärretty viran palveluluonne sellainen, joka leimaa myös muuta Lutherin tuotantoa? Saako diakonin virka muualla toisenlaisia tehtäviä?

Tässä tutkimuksessa on paneuduttu vain hyvin pieneen osaan Lutherin tuotantoa. On syytä muistaa, että teos Kirkon Baabelin vankeudesta edustaa Lutherin varhaista tuotantoa. Tosin nyt suoritettu analyysi osoittaa, että ainoassa tunnetussa lausumassa diakonin virkatehtävistä kysymys ei kaikesta päättäen ole seurakuntalaisten vaan papiston palvelemisesta. Tärkeintä kun oli, että evankeliumin sanoma leviäisi.

7 Lähteet ja kirjallisuus

Lähteet

WA 6, 497-573

1520 De captivitate Babylonica ecclesiae praeludium. WA 6, 497-573.

Luther, Martti

1959 Kirkon Baabelin vankeudesta, 393-486. Suom. Loimaranta, Yrjö & Ollikainen, Heidi.

Kirjallisuus

Arffman, Kaarlo

2008 Auttamisen vallankumous. Luterilaisuuden yritys ratkaista köyhyyden aiheuttamat ongelmat. SKS 136 & SKHS 205. Helsinki.

1996 Mitä oli luterilaisuus? Johdatus kadonneeseen eurooppalaiseen kristinuskon tulkintaan. Yliopistopaino. Helsinki.

Birnstein, Uwe

1999 Kristinuskon historia 2000. Weilin+Göös oy. Helsinki.

Collins, John N.

1990 Diakonia. Re-interpreting ancient sources. Oxford University Press. New York.

Diakoninvirka. Kirkkohallituksen 15.8. 2007 asettaman työryhmän mietintö.

Helosvuori, Riitta & Koskenvesa, Esko & Niemelä, Pauli & Veikkola, Juhani (toim.)

2002 Diakonian käsikirja. Kirjapaja. Helsinki.

Huovinen, Eero

2002 Sakramentin vaikutus. Johdatus Lutherin teologiaan, 252-268. Toim. Pekka Kärkkäinen. Kirjapaja oy. Helsinki.

Jolkkonen, Jari

2002 Rukous. Johdatus Lutherin teologiaan, 241-251. Toim. Pekka Kärkkäinen. Kirjapaja oy. Helsinki.

Kansanaho, Erkki & Hissa, Pentti I.

1979 Palveleva kirkko, Diakonian oppikirja. Kolmas, uudistettu painos. Helsinki/Pieksämäki.

Kirkkojen Maailmanneuvosto, Faith and Order –komissio

1983 Kaste, ehtoollinen ja virka. SKSK. Oriveden Sanomalehti Osakeyhtiö – kirjapaino. Orivesi.

Latvus, Kari

2011 Karitatiivisen diakoniakäsitteen synty - Diakonian tutkimus 2/2011, 164-188.

Latvus, Kari & Elenius, Antti (toim.)

2007 Auttamisen teologia. Kirjapaja. Helsinki.

Mannermaa, Tuomo

- 1995   Kaksi rakkautta. STKS. Gummerus kirjapaino oy. Jyväskylä.
- 1992   Paralleleja. Lutherin teologia ja sen soveltaminen. SKS 182. Helsinki.
- 1979   In ipsa fide Christus adest. Missiologian ja ekumeniikan seura. Helsinki.

Marty, Martin

- 2006   Martti Luther. Ajatus kirjat. Helsinki.

Melanchthon, Filip

- 1530   Confessio Augustana.

Peura, Simo

- 2002   Vanhurskauttamisoppi. Johdatus Lutherin teologiaan, 207-226. Toim. Pekka Kärkkäinen. Kirjapaja oy. Helsinki.

Raunio, Antti

- 2001   Rakkauden teologia. Johdatus Lutherin teologiaan, 154-180. Toim. Pekka Kärkkäinen. Kirjapaja oy. Helsinki.
- 2002   Luther ja yhteiskunta. Johdatus Lutherin teologiaan, 290-302. Toim. Pekka Kärkkäinen. Kirjapaja oy. Helsinki.
- 2007   Järki, usko ja lähimmäisen hyvä. Tutkimus luterilaisen etiikan ja diakonian teologian perusteista. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 252. Helsinki.

Ryökäs, Esko

2006 Kokonaisdiakonia. Diakoniakäsitysten opilliset liittymät. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. A Tutkimuksia 14. Tampere.

Ryökäs, Esko

2011 Diakonissan ihanne ja oikea luonne. Diakonian tutkimus 2/2011, 121-144.

Ryökäs, Esko & Tahvanainen, Juha

2011 Diakonia paikkana – keskiajan ja Lutherin 'diakonia' – käsityksestä - Diakonian tutkimus 2/2011, 145–163.

Saarinen, Risto

2001 Lutherin teologian tulkintahistoria. Johdatus Lutherin teologiaan, 11-25. Toim. Pekka Kärkkäinen. Kirjapaja oy. Helsinki.

Palvelijoiksi vihityt

2002 Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto. Kirkkohallitus. Helsinki.

Apuvälineet

Pekkanen, Tuomo & Seppälä-Pekkanen, Virpi

1991 Deliciae Clericorum, latinaa teologeille. Yliopistopaino. Helsinki.

Pitkäranta, Reijo

2001 Suomi-latina-suomi-sanakirja. WSOY. Helsinki.

Teinonen, Seppo A.

1975 Teologian sanakirja. Kirjapaja. Helsinki.